

LUNDS
UNIVERSITET

Arbetslinje för en vit elit

En diskursanalys av regeringens samordnade och långsiktiga strategi
för romsk inkludering utifrån vithetsperspektiv och kapitalismens
prioriteringar

Julia Sällström

Avdelningen för mänskliga rättigheter

Historiska institutionen

Kurskod: MRSK60

Termin: Vårterminen 2013

Handledare: Lena Halldenius & Anna Bruce

Abstract

The purpose of this thesis has been to study different dimensions of work and the political "work-first" principal within strategies of social inclusion. The primary material of the analysis consists of two relevant and current documents concerning the strategy "A coordinated and longterm strategy of roma inclusion 2012-2032" (author's translation) of the Swedish government. I have applied two theoretical frameworks to carry out this study: critical whiteness studies and world system theory. The method applied is discourse analysis and the background evolves around previous research on the political principal "work-first" strategy and meaning of social inclusion/exclusion.

The conclusion of this essay evolves around the inclusion discourse and how it can construct a social periphery. The primary findings of the analysis are the following: that the proposed actions of the strategy mainly consist of researching the roma minority, which results in numerous job opportunities for the privileged groups in society. In addition to this the strategy is lacking concrete methods to include the roma people in conducting the actual strategy of inclusion. Furthermore the language in the strategy reproduces and illustrates the notion of this minority as the essence of otherness in the Swedish society.

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka olika dimensioner av arbete och den politiska principen arbetslinjen inom socialt inkluderingsarbete. Primärmaterialet som analyserats består av de två mest relevanta och aktuella dokumenten kopplade till regeringens "En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032". I analysen utgår jag från två teoretiska ramverk; kritiska vithetsstudier och världssystemteori. Metoden som använts är diskursanalys och granskningen tar avstamp i tidigare forskning på arbetslinjen och innebörden av social inkludering/exkludering.

Den övergripande slutsatsen som studien påvisat är hur en inkluderingsdiskurs kan konstruera periferi. De huvudsakliga slutsatserna av föreliggande studie är följande: att åtgärderna i strategin främst består av att undersöka och granska den romska minoriteten inom olika samhällsdomäner. Detta utmynnar i ett flertal arbetstillfällen för de som tillhör privilegierade grupper i samhället. Vidare konstateras i studien att det saknas konkreta metoder och tillvägagångssätt för att inkludera romer i genomförandet och utformningen av strategin, samt att den reproducerar och illustrerar föreställningen om romer som definitionen av "de andra" i det svenska samhället.

Keywords:

The Swedish governments strategy for inclusion of the roma minority people, institutional racism, work-first strategy, World system theory, construction of whiteness, white privileges, the majority, accumulation of capital

Nyckelord:

Regeringens ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering”, institutionell rasism, arbetslinjen, världssystemteorin, konstruktion av vithet, vita privilegier, majoritetssamhället, kapitalackumulation

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Syfte och frågeställningar	6
1.2	Material och avgränsningar	6
2	Teori och metod	8
2.1	Världssystemet och vithet	8
2.1.1	Vithet, svenskhet och privilegier	9
2.2	Diskursanalys	15
3	Tidigare forskning & bakgrund	18
3.1	Inkludering & arbete	18
3.1.1	Vad innebär arbetslinjen?	22
4	Svensk inkludering av romer	27
4.1	Statliga åtgärder	27
4.1.1	Utbildning	29
4.1.2	Arbete	31
4.1.3	Bostad	33
4.1.4	Hälsa, social omsorg och trygghet	33
4.1.5	Kultur och språk	35
4.1.6	Organisation	35
4.2	Arbetets värde i strategin	36
4.3	Arbetsstillfällena för romer	37
4.4	Positiv självframställning	39
4.5	Romsk delaktighet	42
4.6	Slutsatser	45
5	Vita privilegier i romsk inkludering	48
5.1	Diskussion utifrån vithetsperspektiv och världssystemteori	48
	Referenser	50

1. Inledning¹

I Ruth Frankenbergs verk ”The social construction of whiteness- white women, race matters” beskriver en av de intervjuade kvinnorna den rasistiska strukturen på följande vis;

(...) a reality enjoyed, but not acknowledged, a privilege lived in, but unknown.²

Denna insikt kan i stor utsträckning appliceras på sociala positioner som innebär förmåner och privilegier exempelvis utifrån sexuell läggning, kön, könsidentitet, funktionalitet, klass, ålder och religiös tillhörighet. Förhoppningen är att följande studie kan appliceras generellt på inkluderande processer, även om den här fokuserar specifikt på den romska minoriteten i Sverige.

Aningslösheten om privilegierade positioner och hur strukturer och normer gynnade vissa delar av befolkningen är omfattande. Att förstå min position och därmed bekämpa min egen aningslöshet har varit en utgångspunkt i utformningen av föreliggande studie, och har i stor utsträckning styrt valen av de teoretiska ramverken. Tanken är inte att denna uppsats ska handla om den nationella minoritetsbefolkningen romer, den handlar om den inkluderade sidan, den som gynnas av samma struktur och system som missgynnar och exkluderar människor.

Grunden till denna uppsats lades under var min praktik på Romskt informations- och kunskapscenter i Malmö. Under tiden där tillbringade jag flertalet månader med rapporter, utredningar och böcker som skrivits om ”den romska frågan”, parallellt med deltagande i ett stort antal möten med politiker och tjänstemän. Vad som blev tydligt under terminen var att det forskats och skrivits mycket om romer, men i princip inte alls om majoritetssamhället och de diskriminerande krafter som präglar och länge missgynnat den romska befolkningen i Sverige. Materialet som representerar majoritetssamhället i studien

---

¹ Tack till mina kloka handledare, Lena Halldenius och Anna Bruce, för fruktbara synpunkter, kommentarer och stöd. Jag vill även tacka mina medstudenter Emelie Svensson, Annabel Merkel, Dijamanta Islami och Marie Felix för energigivande möten och insiktsfulla kommentarer.

² Frankenberg Ruth ”*The social construction of whiteness- white women, race matters*” University of Minnesota 1993 s. 8-9

är den statliga strategin för romsk inkludering som sträcker sig från 2012 till 2032. I min granskning av den har jag valt att fokusera på begreppet arbete, värdet som det tillskrivs samt hur det formar föreställningar om innanförskap och utanförskap.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syfte

Föreliggande studie syftar till att granska olika dimensioner av "arbetslinjen" inom statligt arbete som syftar till att öka inkludering av den romska minoriteten i Sverige. En central fråga i arbetet är huruvida den romska frågan är en källa till arbetstillfällen för en "vit" elit samt hur det korrelerar med föreställningen om lönearbete som en lösningsmodell för alla former av exkludering i samhället. Jag kommer att undersöka detta utifrån teorier om vita privilegier, institutionell rasism och världssystemteorin. Förhoppningen är att studien ska tillföra fler perspektiv till anti-rasistiskt arbete, sätta in det i ett makroperspektiv och på så vis bidra till att förbättra utformningen av det.

Frågeställningar

- Hur reproduceras och uttrycks en rasistisk diskurs i regeringens strategi för romsk inkludering?
- Regeringens strategi för romsk inkludering sträcker sig 20 år framåt i tiden och omfattar flertalet myndigheter och statliga instanser, vad innebär det utifrån teorier om vita privilegier?
- Inom inkluderingsstrategin värdesätts arbete högt, det betraktas som en nyckel för övriga samhällsfärer. På vilket sätt samverkar strategier för att skapa arbetstillfällen för marginaliserade grupper med reproduktionen av arbetstillfällen för en vit elit?

1.2 Material och avgränsningar

Primärmaterialen i föreliggande uppsats är den statliga strategin som syftar till att öka inkluderingen av romer i det svenska samhället. För att inom studiens omfattning

genomföra en fruktbar analys är primärmaterialet avgränsat till främst två dokument som rör beslut om samt genomförande av regeringens strategi för romsk inkludering. Dokumenten som granskats är Regeringens skrivelse 2011/12:56 *”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032”* samt Länsstyrelsens rapport *”Rapportering för år 2012 avseende En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032”* av arbetet med strategin under 2012. Vidare finns i undersökningen ett fåtal referenser till Regleringsbrev för budgetåret 2013, då endast för att ytterligare belysa eller förtydliga vissa frågor, den är således inte en del av det metodiskt granskade materialet. Det jag fokuserat på i materialet är framställningen av romer och ”samhället”, arbetets roll, värde och formulering samt regeringens åtgärder och fördelning av utförandet av strategin mellan olika instanser och myndigheter.

Avgränsningen av primärmaterialet inkluderar det mest aktuella och relevantamaterial som finns för den strategi som pågår i Sverige mellan 2012 och 2032. Vidare är det utvalda primärmaterialet direkt knutet till staten, och fokus ligger på statens roll, detta utesluter inkluderingsarbete i civilsamhället. Jag har valt att granska detta initiativ eftersom staten är en nyckelaktör för rättighetsanspråk, har skyldigheter gentemot de nationella minoriteterna i juridisk mening och dessutom har resurser och inflytande att förändra situationen både långsiktigt och kortsiktigt.

Det teoretiska perspektiv som genomsyrar granskningen av primärmaterialet är avgränsat till att fokusera på dels på elitrasism, vithet och dels strukturella fenomen utifrån ett makroperspektiv. Val av teoretiska perspektiv grundar sig i strävan om att fokusera på de gynnsamma och inkluderande effekter som ett rasistiskt och ojämlikt system innehåller. Det syftar även till att vara en motreaktion till den omfattande forskning som genomförts om och på gruppen romer i både Sverige och Europa, utan att adressera den omfattande diskriminering och de rasistiska krafter som påverkar och formar både de missgynnades och de privilegierade grupperna i samhället.

Bakgrundskapitlet och den tidigare forskningen fokuserar på forskning gjord av arbetslinjen i Sverige samt begreppen social inkludering och exkludering. För att utreda värdet av arbete samt hur det påverkar och formar idéer om integration och inkludering i Sverige, samt vilka konsekvenser det kan få för missgynnade grupper i samhället. Att studera arbetslinjen i inkluderingsstrategier är även ett sätt att konkretisera världssystemteoretiska antaganden om ett system som prioriterar kapitalackumulation.

2. Teori och metod

2.1 Världssystemet och vithet

De teoretiska ramverk som genomsyrar föreliggande studie är konstruktion av vithet och privilegier som en rasistisk ordning innebär samt teorin om hur världssystem strukturerar och påverkar våra samhällen lokalt, regionalt och globalt.

Världssystemteorin är en teori som orienterar sig utifrån antaganden om världen som systematiskt indelad i ekonomiska centrum och periferier. Teorin fokuserar på världen som ett globalt system där resurser flödar från periferi till centrum. Eftersom den fysiska värld vi lever i har ändliga resurser förutsätter ackumulation av kapital i centrum exploatering av sociala och naturliga tillgångar i andra områden, periferier. Kärnan i teorin är att världen kan förstås som ett system där allt som sker i lokala, regionala och globala sfärer beror på och påverkar varandra, oavsett skala och geografiskt avstånd. Det är således ett verktyg som kan användas på olika nivåer för att ge alternativa perspektiv på och förklaringsmodeller till maktstrukturer. I föreliggande studie kommer detta perspektiv belysa kopplingar mellan ett kapitalistiskt världssystem och användandet av arbete och arbetslinjen som en metod för inkludering i Sverige.

Dagens världssystem är ett kapitalistiskt system vilket karaktäriseras genom att förekomsten av begränsande mekanismer för att ackumulera kapital är svaga och få.³ En kapitalistisk världsekonomi innebär ett system som prioriterar kapitalackumulation i syfte att ackumulera mer kapital, det vill säga en evig ekonomisk tillväxt i självuppfyllande syfte. Det huvudsakliga ändamålet för den ekonomiska tillväxten är alltså enbart en fortsatt tillväxt. Att ett system prioriterar kapitalackumulation innebär att det finns strukturella mekanismer genom vilka människor straffas kontra belönas i den utsträckning de upprätthåller ackumulationen. Detta innebär att personer som bidrar till den ekonomiska tillväxten har större möjlighet att inkluderas i den kollektiva identiteten som präglar det omgivande samhället.⁴ Det svenska samhället genomsyras av den politiska strategin ”arbetslinjen”. Utifrån ett världssystemteoretiskt perspektiv kan arbetslinjen betraktas som en bidragande faktor till statlig, ekonomisk tillväxt. Principen om arbetslinjen, att människor i första hand ska ut på arbetsmarknaden, genomsyrar även anti-diskrimineringsarbete och statliga insatser för inkludering av

³ Wallerstein Immanuel *The ecology and the economy: what is rational?* editors Hornborg A, McNeill J.R, Martinez-Alier J *Rethinking environmental history* 2007 p. 381

⁴ Wallerstein Immanuel *Världssystemanalysen- en introduktion* Tankekraft, Stockholm 2005 p. 16

marginaliserade grupper. I förhållande till hur mycket kapital en person ackumulerar belönas denne med innanförskap i form av sociala och ekonomiska skyddsnät men även större möjligheter till inflytande över rådande diskurser och kontroll över det egna livet. Alltså är det svenska välfärdssystemet utformat för de individer som har ett avlönat arbete.

För att ett kapitalistiskt system ska fungera krävs en balanserad relation mellan ekonomiska producenter och politiska makthavare. Staters beskydd och reglering av marknader krävs för att möjliggöra kapitalackumulation och upprätthålla centrum och periferier. Detta är en av anledningarna till att regeringens strategi för romsk inkludering utgör ett intressant granskningsobjekt. Världssystemteorin ger verktyg för att undersöka kopplingar mellan det artikulerade inkluderingsarbetet och statens roll som beskyddare av fortsatt ekonomisk tillväxt.⁵

Rasism är en grundläggande faktor för det rådande världssystemet.⁶ I det kapitalistiska systemet samexisterar universalistiska principer som utgår från meriter med motsatta krafter som rasism och sexism. Detta ökar effektiviteten och omsättningen av kapital i centrum, utan att resurser fördelas jämt. Dessutom legitimerar universalismen att inflytelserika positioner och materiella förmåner tilldelats utifrån en objektiv ansedd förmåga. Meritokrati samexisterar med rasistiska och sexistiska krafter vilka legitimerar ojämn fördelningen av makt, arbete och privilegier, de rättfärdigar världssystemets polarisering.⁷

2.1.1 Vithet, svenskhet och privilegier

Utifrån forskningsfältet kritiska vithetsstudier anses rasism och diskriminering formas inom maktrelationer där vithet är normen. ”Vithet” syftar till en specifik grupp med eftersträvnsvärda egenskaper och konstrueras i relation till det ”icke-vita”, således är existensen av ”icke-vita” en förutsättning för föreställningen om ”vita”. Detta forskningsperspektiv belyser, till skillnad från den mesta forskning om rasism, hur rasism och rasifieringsprocesser formar ”vita” (dvs personer som placeras i positionen vit) människors liv, inte endast de missgynnade minoritetsgruppernas. Relationer av dominans ligger till grund för föreställningen om vithet som utgör ett antal positioner

---

⁵ Wallerstein 2005 p. 48-49

⁶ Wallerstein 2007 p. 382

⁷ Wallerstein 2005 p.67-69

som är historiskt, politiskt, socialt och kulturellt konstruerade. Att artikulera vithet, alltså namnge normen, tar det bort från sin namnlösa, neutrala position vilket i sig är en effekt av dess dominans, den strukturerade osynligheten. Genom denna artikulation tilldelas alla en plats i det rasistiska systemet och de rasifierade relationerna. Det pekar på hur rasism formar livet och identiteten även för vita människor.⁸ Definitionen och avgränsningen av gruppen ”vita människor” betraktas inte som något stabilt eller naturligt utan skapas i sociala och politiska processer, således är avgränsning för vem som räknas som vit rörlig och förändras över tid och i rum. En definition av vithet som rasifierade privilegier är betydligt mer fruktbar för att förstå begreppet än försök att definiera en specifik grupp som vit. Dock finns det vissa stabila föreställningar om vithet som existerat under en lång tid, exempelvis idén om europeisk vithet och ”väst”.⁹

Mattsson refererar till Dyers bok *White* där rasbegreppets uppbyggnad delas in i tre diskurser; kristendom, teorier om ”raser” och imperialism. Samtliga vilar på en uppfattning om kroppen som möjliggör föreställningen om vithet som maktposition. Vithet har historiskt knutits till idén om modernitet och likställs med idéer om utveckling och framsteg vilket utmynnat i ”universella” ideal för exempelvis skönhet, intelligens, rationalitet och intellektualitet där vithet är den givna utgångspunkten.¹⁰ Inom världssystemteorin hävdas att den rådande geokulturen i stor utsträckning formats av medborgarskap och därmed präglas av nationsskapande. Detta innebär inkluderingsprocesser som bygger på exkludering, vilket legitimeras genom att främmandskap betonas. När nationerna konstruerades under 1800-talet betonades inte endast främlingskapet mellan de angränsande staterna utan i större utsträckning mellan de paneuropeiska länderna och ”de andra”. Eftersom Europa under den tiden var dominerande ekonomiskt, politiskt och teknologiskt formades även en föreställning om att vara socialt och kulturellt överordnad, samt föreställningen om modernitet som ett europeiskt fenomen. Ur detta uppstod civilisationsprojekt i kolonier och tanken om den vite mannens plikt.¹¹

Vita privilegier kan ta sig i uttryck på flera sätt och gynna ”vita” personer inom flertalet samhällsdomäner. Ruth Frankenberg delar in rasifieringsprocessers

---

⁸ Frankenberg 1993 s. 6-7

⁹ Mattsson Katarina ”Diskrimineringens andra ansikte- svenskhet och det vita västerländska” Red: Kamali Masoud, de los Reyes Paulina *Bortom Vi och dom* SOU 2005:41 s. 142

¹⁰ Mattsson 2005 s. 142-143

¹¹ Wallerstein 2005 p. 107-108

påverkan på ”vita” människors liv och perspektiv i tre områden; *det första* behandlar privilegier inom ekonomiska och politiska system, denna position måste givetvis ses i relation till andra samhällsliga positioner (kön, klass, ålder, sexualitet etc.). *Den andra* kategorin belyser hur vithet är ett perspektiv utifrån en överordnad status i vilken ”vita” människor tillskriver sig själva, andra människor och världen mening och innebörd, vilket förstärker vithetsnormen. Utifrån Iris Marion Youngs teorier kring sociala perspektiv och positioner uppstår dessa genom sociala strukturer vilka placerar människor i liknande positioner oberoende av deras vilja. De sociala perspektiv som dominerar offentliga och politiska diskurser betraktas som neutrala och generellt applicerbara eftersom de saknar en motpart. Genom att exkludera övriga perspektiv upprätthålls denna maktbalans. Det som urskiljer sociala grupper är strukturella relationer, i synnerhet strukturella relationer mellan privilegier och missgynnande, ”vita” perspektiv och utgångspunkter syftar utifrån dessa teorier till vithet som en överordnad och privilegierad status inte en specifik hudfärg.¹² *Den tredje* kategorin som Frankenberg presenterar belyser hur begreppet vithet innefattar kulturella praktiker som anses vara neutrala och inte benämns som specifikt vita. Utifrån dessa bedöms, mäts och benämns andra kulturella praktiker (till exempel ”svart” musik).¹³ Det centrala i samtliga av dessa processer är konstruktionen av vithet - vissa kulturella yttringar och det dominerande perspektivet görs till en neutral utgångspunkt och därmed blir det som avviker främmande och källan till samhällsproblem.

I det svenska samhällets strukturer finns hierarkier baserade på etniska klyftor, inom vilka vissa positioner är närmare det ”svenska” och andra längre ifrån, exempelvis ligger kategorierna svensk, europé, vit och västerlänning nära varandra. Därför är det av stor vikt att relatera föreställningen om svenskhet till föreställningar om vithet och det västerländska.¹⁴ Vidare präglar föreställningarna kring vem och vad som är svensk/t i hög grad de samhällsliga processer som skapar segregation. Mattsson hävdar i inledningen till sin artikel ”Diskrimineringens andra ansikte- svenskhet och det vita västerländska” att föreställningen om vad som är svensk kultur och tradition är nära sammanknutet med oro för den nationella identitetens framtid.

Mattsson menar att agera som ”svensk” innebär ett utnyttjande av den maktposition som föreställningarna kring svenskhet innebär, vilka ger vissa personer

---

¹² Young Iris Marion *Inclusion and democracy*, Oxford University Press, Oxford, 2000 s. 142-147

¹³ Frankenberg 1993 s. 1

¹⁴ Mattsson 2005 s. 139-140

exklusivt tillträde och handlingsutrymme. Detta kan ta sig uttryck diskursivt och symboliskt i uttalanden som ”i Sverige gör vi...” ”vi svenskar...”, eller där en person utifrån sitt ”svenska” utseende får fördelar i exempelvis arbets- eller bostadssökande.¹⁵ Både vithet och svenskhet är förhandlade identiteter och därför beroende av de sammanhang och sociala relationer i vilka de formas. Hur människor identifierar sig själva och andra beror i sin tur på vem som har makt att kategorisera och tolka, vilket generellt är de med störst inflytande och handlingsutrymme, följaktligen medlemmar från den styrande gruppen i samhället som tillhör normen.¹⁶ Mattsson menar att studier kring svenskhet ofta saknar en tillräcklig koppling mellan svenskhet och vithet. Rasifieringsprocesser i en svensk kontext bör förstås både utifrån nationalistiska idéer om svenskhet samt konstruktioner av vithet och ”det vita västerländska” som norm i Sverige.¹⁷ Den svenska nationalismen innefattar både föreställningen om svenskhet som en kulturell kategori och en ”nordisk ras” med ett speciellt utseende. Därför är utseende centralt i den svenska nationella identiteten, vilket ofta innebär blondt hår och blå ögon och således är direkt kopplat till vithet, mörkt hår och mörka ögon ses följaktligen som tecken på främmandeskap. Inom rasbiologin betraktades blondhet och blåögdhet som renodlade vita egenskaper och föreställningen om skandinaver som de ”vitaste vita” präglar dagens bild av ”svensken”. Mattsson exemplifierar med en studie av svensk media där konstruktionen av svenskhet byggs upp genom att kategorin ”invandrare” avgränsas, fixeras, och framställs som en motsats. Det svenska symboliserar det normala och eftersträvansvärda, och invandrare associeras till våldsbrott, kriminalitet och patriarkala värderingar.¹⁸ Vidare är den svenska nationalitetskonstruktionen präglad av modernitetstanken som tidigare nämns i förhållande till Europa. Föreställningen om Sverige som ett föregångsland spelar en viktig roll för hur olikhet graderas och därmed hur människor bemöts och behandlas olika idag.¹⁹ Ett system som genomsyras av ojämlikhet påverkar och formar livet i lika stor utsträckning för de som gynnas av det som de som förtrycks. Synen på rasism och ramverk för antirasistiskt arbete formas i stor utsträckning utifrån föreställningen att rasism är något som berör ”färgade” personer och att som vit ägna sig åt antirasistiskt arbete inte handlar om en själv. Det

¹⁵ Mattsson 2005 s. 148

¹⁶ Mattsson 2005 s. 148

¹⁷ Mattsson 2005 s. 144

¹⁸ Mattsson 2005 s. 145-146

¹⁹ Mattsson 2005 s. 150-151

betraktas snarare som en valbar handling som grundar sig i solidaritet/empati för ”den andre”.²⁰

Vita privilegier kan användas som ett perspektiv för att både förstå och beskriva rasism. Det som skiljer detta perspektiv från institutionell och direkt/utåtagerande rasism är att det tillåter oavsiktlighet och innefattande om rasism som ideologi, dessutom belyser det på ett effektivt sätt de hegemoniska strukturer och handlingar som reproducerar vit privilegierad status. Eftersom upprätthållandet av rådande strukturer utmynnar i att sociala och ekonomiska privilegier tillfaller vita individer oavsett individens avsikt är detta ett viktigt perspektiv och verktyg. Få vita människor är medvetna om sina privilegier och eftersom rasism ofta betraktas som ett fenomen vilket föregås eller bygger på fientliga avsikter, kan vita personer som inte anser sig ha några onda avsikter å ena sidan befria sig från rasistiska intentioner och å andra sidan ignorera sina investeringar i och därmed upprätthållandet av vita privilegier. Således kan rasismens existens erkännas utan att man identifierar sig som rasist och därmed kan en vit person avskriva sig ansvar för den rådande strukturen men samtidigt dra fördelar av den.²¹ Att uteslutande fokusera på de som direkt missgynnas av rasism och den direkta utåtagerande rasismen är ett tema för statligt antirasistiskt, antidiskriminerings och även inkluderingsarbete. Att addera ett normkritiskt perspektiv och även lägga fokus på de processer som *gynnar* en viss del av befolkningen skulle ge möjlighet till långsiktiga och hållbara förändringar, men det skulle även innebära en kritisk granskning av de styrande och deras privilegierade positioner.

Begreppet elitrasism behandlas bland annat av Teun A van Dijk som listar tre skäl för att fokusera på vad han kallar elitrasism istället för ”folklig” rasism. Det första handlar om ”eliternas” (politiker, journalister, forskare) förnekelse av anknytning till rasism och tendensen att lägga skulden för rasism på andra, exempelvis extremhögern. Det andra betonar fördomars och diskriminerings inlärd karaktär, de är inte medfödda beteenden utan lärs in från omgivningen och främst från offentliga diskurser. Det tredje skälet som talar för fokus på elitrasism är rasismens historia som tydligt visar att eliten haft en avgörande roll i rasmässiga dominansförhållanden; vetenskapen, rasistiska praktiker som kolonialism, segregation, förintelsen, apartheid bedrevs alla av politiker

---

²⁰ Frankenberg 1993 s. 2-6

²¹ Pulido Laura ”Rethinking environmental racism: white privilege and urban development in southern California” *Annals of the association of american geographers*, 90 (1), 2000 p.15

som då betraktades som legitima.²² Den offentliga diskursen är i sig en viktig social praktik som i stort sett ägs av de symboliska eliterna och institutionerna (media, lagstiftning, vetenskap, utbildning, politik etc) och har en viktig roll i reproduktionen av rasismen i det resterande samhället. Van Dijk menar att diskurs är det som förbinder de två sfärerna som rasismen består av; å ena sidan olika former av diskriminering och marginalisering å andra sidan åsikter, attityder och ideologier som kan vara motiv, orsaker som förklarar och legitimerar handlingarna som den första sfären består av.²³

För att förstå den svenska institutionella rasismen och den vithetsnormen i Sverige är som tidigare nämnt av stor vikt att se till Europa och Sverige som en del av de rasistiska strömningarna. Inom Europa finns två motsatta krafter, den etablerade europeiska rasismen som riktas mot ”icke-europeiska” folk, anti-semitism, rasism mot romer, islamofobi; rasism som främst baseras på kultur och kulturella skillnader. Denna form har vunnit mark som mer acceptabel jämfört med den mer renodlade rasifierade formen. Parallellt med detta finns krafter som driver införlivandet i officiella och internationella normer *mot* uppenbara former av fördomar och diskriminering i lagstiftning. Därmed har diskriminering och utestängning blivit mer subtil och baseras på kulturella, demografiska ”förnuftiga” skäl. ²⁴ I Sverige tar detta sig i uttryck genom samexistens av lagstiftning mot diskriminering på etnisk grund och andra rasistiska uttryck och en migrationspolitik som tar initiativ för att begränsa rörelsefriheten och möjligheten att ansöka om asyl för en viss grupp, och vardagsrasistiska uttryck som inte tas på allvar av de styrande. Rasismen förkastas officiellt men inom elitdiskurser skildras ”de andra” i växande utsträckning som ett hot; politiskt, ekonomiskt, kulturellt, socialt. ²⁵ Elitrasismen är viktig att uppmärksamma eftersom den har stor genomslagskraft, i Europa är det påtagligt att det politiska klimatet blir allt vänligare till främlingsfientlig politik och ideologi. Det finns en växande föreställning om rasism som ”sunt förnuft”, en neutralisering pågår och således höjs ribban för vad som *kallas* rasism och därmed åtgärdas. Van Dijk betonar att den folkliga rasismen å ena sidan förutsätter och å andra sidan legitimerar elitrasismen vilket möjliggör för en mer öppen

---

²² Van Dijk Teun A ”Elitdiskurser och institutionell rasism” Red: Kamali Masoud, de los Reyes Paulina *Bortom Vi och dom* SOU 2005:41 s. 113

²³ Van Dijk 2005 s. 115

²⁴ Van Dijk 2005 s. 121

²⁵ Van Dijk 2005 s. 129-132

främlingsfientlig politik, därför är fokus på elitrasism avgörande för framgångsrikt antirasistiskt arbete.²⁶

I granskningen av arbetslinjen inom statligt inkluderingsarbete med inriktning på en minoritetsbefolkning är teorier om institutionell rasism och vithet centrala eftersom detta präglar samhället och genomsyrar samtliga institutioner och praktiker, dock är det sällan vithetsnormen och dess problematik som fokus ligger på. Eftersom vithet är normen i Sverige är detta perspektiv nödvändigt för att upptäcka brister och belysa antaganden som anses som neutrala och föreställningar som betraktas som ”normala” eller som objektiva sanningar och således är frågor om vithet och svenskhet oundvikliga för att motverka rasism och förbättra livsvillkor för marginaliserade grupper. Beroende på var man står i samhället ser man olika saker. De förtryckta kan tydligt se, inte bara sin egen position på maktstegen men även positionen för de privilegierade/förtryckande. Rasistisk ojämlikhet för vita är, som en av de intervjuade kvinnorna uttrycker i Frankenberg's studie; ”a reality enjoyed, but not acknowledged, a privilege lived in, but unknown.”²⁷

Teorin i denna uppsats kommer därför kretsa kring vithetsbegreppet och fokusera på de inkluderande processerna som förutsätter exkludering, vilket bland annat innefattar privilegier baserade på vithet. Till detta adderas ett makroperspektiv utifrån världssystemteorin.

2.2 Diskursanalys

Diskursanalys är ett brett forskningsfält som används både som teori och metod eller som en kombination av både och. I föreliggande studie används diskursanalys som ett metodologiskt verktyg, vilket även förutsätter vissa teoretiska antaganden och utgångspunkter. Kärnan i diskursanalys är att språket organiserar den sociala verkligheten. Språket betraktas, inom diskursanalys, inte som en återspeglning av ”verkligheten”, utan som en central faktor i konstruktionen av den. Diskurs väver samman språk och handling och därmed maktordningar eftersom språket sätter gränser för hur människor tänker och handlar.²⁸ Diskurs innefattar interaktion mellan olika aktörer; relation mellan text och avsändare/mottagare samt relation mellan avsändare

---

²⁶ Van Dijk 2005 s. 121-122

²⁷ Frankenberg 1993 s. 8-9

²⁸ Bergström Göran, Boréus Kristina ”*Textens mening och makt*” Studentlitteratur 2000 s. 221-222

och mottagare, således är kontexten avgörande och central i genomförandet av en diskursanalys.²⁹ Vidare finns även en aspekt av identitetskonstruktion i diskurser, en faktor som är central i rasistiska diskurser där identitet skapas i förhållande till det avvikande. Att inneha kontroll över en diskurs innebär att ha makt utifrån detta perspektiv.³⁰

Van Dijk betonar att den offentliga diskursen är en avgörande faktor för reproduktion av rasism i hela samhället och den praktik som förbinder rasismens ideologiska sfär och den faktiskt diskriminerande sfären. Att granska ett statligt dokument som syftar till att motverka rasistiska strömningar är således viktigt eftersom det sätter tonen för, utvecklar, reproducerar och uttrycker den rådande diskursen i samhället i stort. Van Dijk menar att stor del av de studier som genomförs av rasism fokuserar på diskriminering, marginalisering, fördomar, ideologier och i mindre utsträckning på diskursens roll i reproduktion av rasism. Detaljerad diskursanalys av rasism är ett viktigt redskap för förståelsen av etnisk och rasmässig ojämlikhet och dess reproduktion.³¹ I genomförandet av denna studie har jag utgått från Van Dijks lista över den rasistiska diskursens karaktäristiska drag;

1. Hur positiva v.s negativa egenskaper förstärks: val av ämne, lexikala moment, metaforer, hyperboler, eufemismer, ansvarsbefriande dementier, historieberättande, argumentation, val av bilder, disposition och diskursens övriga egenskaper.
2. Den andra egenskapen i den rasistiska diskursen är hur berättande i olika former begränsas till vissa stereotypa ämnen
3. Den tredje är att det i punkt ett (strategi för positiv självframställning) ingår ett rutinmässigt förnekande eller förmildrande av rasism.
4. Den fjärde egenskapen är att etniska minoriteter själva saknar tillgång och inflytande över diskursen som handlar om dem,
5. Den femte egenskapen som Van Dijk listar är riktningen av diskurserna där de som det handlar om ignoreras och betraktas endast som potentiella mottagare.³²

---

²⁹ Bergström, Boréus 2000 s. 223

³⁰ Bergström, Boréus 2000 s. 266

³¹ Van Dijk 2005 s. 117-118

³² Van Dijk 2005 s. 123

Ytterligare exempel på detta är hur ”vita” personer citeras och refereras till i media som objektiva, och oftare betraktas som experter i olika frågor.³³

I min analys har jag med utgångspunkt i ovanstående uppmärksammat det som omskrivs i neutrala ordalag, varit uppmärksam på vad som utlämnats samt hur identitet konstrueras genom motsatsdynamik.

---

³³ Van Dijk 2005 s. 126

3. Tidigare forskning & bakgrund

Följande avsnitt behandlar forskning som problematiserar och granskar innebörden och betydelsen av ”arbetslinjen” inom svensk politik samt exkludering och inkludering i samhället. Detta syftar till att klargöra kopplingen mellan studiens teoretiska ramverk, som redogörs för ovan, och den empiriska studie av ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering” som följer i kapitel fyra. Det tema som löper genom de verk som behandlas nedan är principen arbetslinjen och dess innebörd, perspektiv på och teorier om inkludering samt hur det uppnås. Dessutom berörs i stor utsträckning arbetets värde och roll inom inkluderingsstrategier. Vidare presenteras de grundläggande faktorerna i en svensk offentlig skrift; ”*Vad är arbetslinjen?*”, vilken illustrerar en offentlig röst och synen på arbetslinjen i den offentliga sfären.

Den tidigare forskning och bakgrund som redogörs för i föreliggande uppsats berör således inte den omfattande forskning om minoritetsbefolkningen romer, eller minoritetsforskning generellt. Utgångspunkten för min studie, bl.a. med ett teoretiskt ramverk som kretsar kring vithetsnormer och institutionell rasism, fokuserar på och betonar det normativa, majoritetssamhället - den del av befolkningen som *gynnas* av rådande strukturer. Eftersom att beforska en missgynnad, utsatt del av befolkningen utan att beröra de krafter i samhället med inflytande och makt ger, enligt min mening, få användbara resultat. Dessutom är romers avsaknad av sociala, medborgerliga och ekonomiska rättigheter samt hur den utbredda diskriminering i Sverige missgynnar den romska befolkningen i oproportionerlig utsträckning konstaterat och under ständig upprepning. Därför presenteras den inte här. Av dessa skäl ägnas denna studie åt privilegier och inkludering som rådande strukturer innebär.

3.1 Inkludering och arbete

I *Vad är arbetslinjen? Samtal om socialförsäkring nr 4* från 2005 behandlas arbetslinjen som begrepp och, i likhet med stor del av den forskning som finns om arbetslinjen, en historisk överblick av hur begreppet använts, vad det inneburit under olika tider och vilka spänningar som funnits och finns i det.³⁴ Problemställningen i utredningen kretsar kring problematiken i begreppets oklara betydelse. Eftersom det omfattas i så stor utsträckning finns det risk att innebörden i arbetslinjen förloras

---

³⁴ Socialförsäkringsutredningen *Vad är arbetslinjen? Samtal om socialförsäkring nr 4*, Stockholm 2005

skärpa. Att denna politiska strategi är etablerad och okontroversiell betonas i utredningen bl.a. genom att jämföra att ”vara för arbetslinjen” med att ”vara för fred” och ”mammans köttbullar”, det är således inte ett begrepp som ifrågasätts. Att det finns få negativa röster är inte en fråga som adresseras i rapporten, problemet med arbetslinjen förutsätts vara att det används utan definition eller klargöranden om vad innehåller.

I utredningen behandlas även arbetets värde och de negativa aspekter som arbetslöshet innebär för människor, arbetet tillskrivs en avgörande roll för individers oberoende, identitet, självförverkligande och känsla av sammanhang i samhället. Alla positiva effekter som arbete har för människans liv hänvisas till ett antal etablerade teoretiker och filosofer; Amartya Sen, Karl Marx, Aristoteles, Platon, och därmed framställs arbete som ett, nästan av naturen givet, positivt fenomen.³⁵

Men det faktum att välbefinnandet hos människor som står utanför arbetsmarknaden är betydligt lägre än bland dem som arbetar, även om inkomstförlusten av att inte arbeta kompenseras fullt ut, visar tydligt att arbetet har ett värde utöver att vara försörjningskälla. Denna slutsats är fundamental för en förståelse av arbetslinjens betydelse.³⁶

Arbete som en metod för inkludering adresserar Ruth Levitas i sin bok *The inclusive society?*, hon beskriver liknande argument som finns i socialförsäkringsutredningen; att anställning är det mest effektiva för att inkludera marginaliserade personer, att avlönat arbete innebär inkludering och definierar individers position i samhället, att arbetet är ett definierande element för individen, att det utvecklar färdigheter, ger status, knyter vänskapsband o.s.v. Levitas menar att avlönat arbete kan vara en viktig faktor och ha många positiva effekter för en människas liv. Dock menar hon att detta inte bör betraktas som en given regel. Ett arbete som upplevs som ovärdigt eller kränkande, isolerande och tråkigt kan snarare leda till en *exklusion* från det övriga samhället. Det huvudsakliga problemet Levitas påpekar i att hävda arbetets avgörande roll för identitet och inkludering är dess ensidighet och förenkling. Det överskattar arbetets positiva sidor och underskattar eller bortser helt från negativa aspekter av arbete. Vidare skriver Levitas att andra källor som kan verka inkluderande underskattas, dessutom betonar hon att diskursen i hög utsträckning bortser helt från könsmaktsordningen i samhället,

---

³⁵ Socialförsäkringsutredningen 2005 s. 17-18

³⁶ Socialförsäkringsutredningen 2005 s. 22

främst på grund av att oavlönat arbete inte beaktas, vilket är ett centralt tema i boken *The inclusive society?*.³⁷ Johansson och Hornemann Møller menar att principen om att prioritera arbete genomsyrar integrationspolitiken i Sverige, det finns en föreställning om att ”bara en person har ett arbete så löser sig allt annat efter hand”. De uppmärksammar, liksom Levitas, studier som visar att deltagande på arbetsmarknaden kan minska människors integration inom andra samhällssfärer och att arbete snarare kan vara direkt bidragande de problem det anses lösa.³⁸

För att belysa hur social exkludering och inkludering används och vad begreppen kan innebära delar Levitas in diskursen kring dem i tre kategorier utifrån brittisk social politik; den första (RED - redistribution discourse) fokuserar främst på fattigdom, den andra (MUD - moral underclass discourse) fokuserar främst på ”moralisk underklass” vilket innebär de exkluderade individernas moral och beteende, den tredje (SID - social integrationist discourse) fokuserar på social integration genom avlönat arbete. De varierar i hur de definierar innanförskap och utanförskap och följaktligen hur inkludering kan åstadkommas. Den förstnämnda vars fokus ligger på fattigdom vill se en omfördelning av makt och resurser, den andra ser till hur odisciplinerade individer dels behöver ett avlönat arbete för att hållas i schack dels vars exklusion, vilken betraktas som självvald, är kulturellt och moraliskt betingad, därmed beaktas inte strukturer i samhället som leder till att individer hamnar i fattigdom. Den tredje fokuserar på arbetslöshet och menar att social inkludering uppnås främst genom att samtliga individer har ett förvärvsarbete.³⁹ SID bortser från de ojämlikheter som existerar mellan de som har ett avlönat arbete och förutsätter därmed att alla slags arbeten har positiva effekter för individers liv. Utifrån SID definieras social inkludering och exkludering utefter deltagare i förvärvsarbete och övriga faktorer som påverkar människor överskuggas av arbetets avgörande betydelse.⁴⁰ I den svenska modellen där arbetslinjen är central finns spår av samtliga av dessa diskurser i varierande utsträckning, Dahlstedt refererar till Levitas uppdelning av principer och hävdar att

---

³⁷ Levitas Ruth *The Inclusive society? Social exclusion and new labour* Palgrave Macmillan 2005 s. 59-60

³⁸ Johansson Håkan, Hornemann Møller Iver. Vad menar vi med aktivering? Red: Johansson Håkan, Hornemann Møller Iver ”Aktivering- arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring” Liber 2009 s. 24

³⁹ Levitas 2005 s. 7-8

⁴⁰ Levitas 2005 s. 27

RED är den princip som främst karakteriserar det svenska välfärdssystemet.⁴¹ Dock, med tanke på att socialförsäkringssystemet är uppbyggt utifrån inkomstbortfall framstår SID snarare som den princip som ligger den närmast det svenska systemet, vilket innebär att de sociala skyddsnäten är till för de som har en inkomst - ”arbetaren”, och cementerar även de skillnader som finns *mellan* arbetande, avlönade individer.

Levitas betonar att beroende på vilken innebörd begreppet social exkludering tillskrivs formas förståelsen för och föreställningar om de inkluderade och de exkluderade grupperna och samhällets generella uppbyggnad. En politisk strategi som fokuserar på exkludering innebär att ojämlikheter och skillnader inom den *inkluderade* gruppen bortses ifrån, exempelvis absorberas rika människor i den inkluderade gruppen och därmed bortser man från makt- och privilegieaspekter i problemformuleringen. Samtidigt placeras fattigdomen och misären som den exkluderade gruppen plågas av *utanför* samhället, vilket resulterar i en homogen och enhetlig bild av samhället, vilket består av de inkluderade. Exkludering betraktas då som ett perifert problem, inte som en del av samhället eller en konsekvens av det rådande systemet. Lösningar som fokuserar på inkludering och exkludering handlar således om att människor ska korsa gränsen och ”gå över” från den exkluderade sidan till den inkluderade i ett samhälle vars strukturella orättvisor förblir oadresserade.⁴²

I Sverige finns en utbredd föreställning om arbete som en förutsättning för en positiv samhällsutveckling tillika en moralisk princip och förutsättning för individers inkludering. Johansson och Hornemann Møller hävdar att de nordiska länderna ofta anses vara starkt präglade av en protestantisk arbetsetik som i det svenska samhället uttrycks genom en stark arbetsnorm. Som med alla normer belönas och bestraffas individer beroende på avvikelse från den. I Sverige finns en viktig relation, både moraliskt och politiskt, mellan ”arbetaren” och medborgaren, vilket utmynnar i att medborgerliga rättigheter kantas av medborgerliga skyldigheter i form av arbete och skattebetalning. Den svenska kollektiva identiteten är således nära knuten till arbetaren, att vara arbetslös betraktas generellt som ett individuellt misslyckande, och ovilja att arbeta anses både skamligt och acceptabelt om en vill vara en del av det svenska samhället. Exempel som frångår detta är barnbidrag och delar av pensionssystemet

---

⁴¹ Dahlstedt Magnus ”Aktiveringens politik - demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium” Liber 2009 s. 51

⁴² Levitas 2005 s. 7

vilket avviker från principen att ersättning utbetalas beroende på tidigare inkomst och arbetsinsats.⁴³

Junestav pekar även på parallellen mellan arbetsmarknadspolitik som ett centralt verktyg för ekonomisk tillväxt. Det är utifrån ett tillväxtperspektiv ekonomiskt rationellt att hålla så många som möjligt i arbete för att hålla köpkraften uppe och därmed produktionen. Tillväxt är också nödvändigt för att upprätthålla välfärden, ett argument som används för att försvara systemet som bygger på offentliga socialförsäkringar och den generella välfärdsstaten.⁴⁴ Dahlstedt menar att kapitalismens inneboende kraft att expandera, genom att penetrera nya territorier, marknader och domäner innebär att alla samfund; individer, familjer, stadsdelar, regioner, nationer osv, ständigt behöver förändra sig utefter den globala kapitalismens önskemål och omvandlingar.⁴⁵ Han behandlar föreställningen om en annalkande kris, och beskriver hur frammanande av ett hot *utifrån* kan vara ett knep för makthavare. Då vänds uppmärksamheten till det som hotar den rådande ordningen, ett fenomen som kommer utifrån, därmed framstår ordningen som legitim, naturligt given och därmed oproblematisk. Sådana hotbilder legitimerar disciplinära åtgärder och integritetskränkande metoder. Det föreställda hotet mot dagens demokratiska samhällen, menar Dahlstedt, är utanförskapet där exempelvis terrorism, vandalism och våld hävdas spira.⁴⁶

3.1.1 Vad innebär arbetslinjen?

En generellt vedertagen definition av arbetslinjen är att staten i första hand ska hjälpa individer i fattigdom eller arbetslöshet genom aktiva åtgärder, d.v.s. erbjudande om arbete eller annan sysselsättning. Detta får dock olika innebörd i både teori och praktik beroende på politiska värderingar samt idéer om hur ekonomi och marknad fungerar.⁴⁷ Arbetslinjen har under stor del av 1900-talet varit en central princip inom den svenska välfärdsstaten. För att utröna arbetslinjens innebörd i olika kontexter och yttranden har

---

⁴³ Johansson, Hornemann Møller 2009 s. 14-15

⁴⁴ Junestav Malin *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930-2001* Doktorsavhandling ekonomisk historia Uppsala 2004 s. 27

⁴⁵ Dahlstedt 2009 s. 197

⁴⁶ Dahlstedt 2009 s. 199

⁴⁷ Junestav 2004 s. 19

Junestav delat in perspektiv på arbetslinjen utifrån uppfattning om förhållandet mellan lönearbete/prestation och rättigheter inom välfärdsstaten. De tre perspektiven är; ”Kontroll- och disciplineringsperspektivet”, ”Självhjälps- och uppfostringsperspektivet” och ”Rättighetsperspektivet”.

Kontroll- och disciplineringsperspektivet betonar individens ansvar eller skyldighet till självförsörjning samt till samhället. I denna tankemodell finns en tydlig kategorisering av fattiga grupper beroende på hur värdig en person anses vara samhällets ekonomiska hjälp, där arbetslösa vuxna, arbetsföra personer anses minst värdiga. En grundläggande moralisk idé inom kontroll- och disciplineringsperspektivet är att hjälp från staten ska tillfalla mottagaren beroende på motprestation från individen. En nygammal version av denna politiska idé menar Junestav är vad som kallas ”workfare”. Inom den principen är motprestation centralt liksom betoning av individens moraliska plikt gentemot samhället. Aktiva bidrag betraktas som bättre än så kallade passiva bidrag, vilket även innebär att individer som vägrar aktivering förlorar sin rätt till bidrag.⁴⁸

Det andra perspektivet; självhjälps- och uppfostringsperspektivet betonar samhällets ansvar att fostra samhällsmedlemmarna till goda medborgare, att hjälpa den fattige att bli självförsörjande. Ur detta perspektiv välkomnas välgörenhet, dock bagatelliseras behovet av rättighetssäkerhet för utsatta personer. Vid sekelskiftet 1800-1900 tog detta sig uttryck i reformationen av fattigvården som då fokuserade på upplysning och fostran och genom det skulle människor höjas ur sin misär och utveckla förmåga att försörja sig själva. Självhjälptanken var även central i utformandet av socialförsäkringssystemet som växte fram under slutet av 1800-talet och framåt. Det syftade till att stärka arbetarnas självständighet samt lyfta den fattiga arbetande befolkningen ur fattigvården, vilket var den tidigare institutionen för arbetslösa, sjuka och gamla.⁴⁹ Det tredje perspektivet som Junestav beskriver är rättighetsperspektivet. Det betonar sociala rättigheter vilka ska garantera ett minimum av ekonomisk välfärd och rätten till en del av samhällets tillgångar. Istället för att belöna medborgares prestationer syftar detta till att jämna ut klassklyftor och skapa ett mer jämlikt samhälle. Under 1900-talet framhärdades idén om arbete som en rättighet av arbetarrörelsen och socialliberalerna, där statens betraktas som ansvarig för att erbjuda arbete till de som kan och vill arbeta. Arbete ingår i det här perspektivet som en av flera medborgerliga rättigheter, och kärnan i principen är rätten att själv få styra sitt liv, rätt till att vara

---

⁴⁸ Junestav 2004 s. 21-22

⁴⁹ Junestav 2004 s. 23-24

självförsörjande. Ur rättighetsperspektivet innebär en institutionaliserad välfärdsstat ökad frihet för individen eftersom staten till viss del ansvarar för individens försörjning befrias denne från sitt beroende av marknaden. Till skillnad från de strömningar som betonar individens frihet i förhållande till staten, och där självhjälp och därmed större beroende av marknaden betraktas som befriande. Junestav menar att socialpolitiken i Sverige påverkats av samtliga principer och perspektiv av arbetslinjen som hon redogör för.⁵⁰ Diskurser kring framtida socialpolitiska reformer under 1940- 50-talen kretsade kring att institutionaliserad självhjälp grundad på att medborgarna betalade en avgift till ett nationellt obligatoriskt system. Alltså att inlemma medborgarna i ett nationellt försäkringssystem istället för att hänvisas till fattigvården, som tidigare varit den instans som hjälpt sjuka, arbetslösa och fattiga. I diskussionen om utformning av de sociala trygghetsnäten var även kontroll funktion central, man ville undvika att överkompensera ”svagare” grupper, och avgränsa systemet till att endast de som kunde bidra till kostnaderna skulle omfattas av den ekonomiska tryggheten.⁵¹ Dessa strömningar syns i det rådande socialförsäkringssystemet i Sverige vilket bygger på inkomstbortfall vilket gjort att de klassskillnader som marknaden skapat cementeras även i systemet. Därmed är omfördelning av resurser mindre centralt och det sociala skyddsnätet är villkorat för att inkludera endast de som har ett arbete. Rättigheter i välfärdsstaten under 60- och 70-talen var kopplade till medborgarens prestation på arbetsmarknaden, inte avvägd utefter behov. Dock fanns vissa trygghetsnät som socialhjälp och försörjningsstöd, vilket under 90-talet villkorades i lagtexten med deltagande i kommunalt anordnade ”aktiveringsprojekt”.⁵² Under 90-talet ökade även fokus på individansvar i den generella välfärdspolitik. Rätt till samhälleligt ekonomiskt stöd har således den som förtjänat det genom förvärvsarbete under en längre sammanhängande period eller genom att aktivt söka arbete eller delta i anvisat yrke eller åtgärd och på så vis uppvisat arbetsvillighet.⁵³ Dahlstedt menar att det under 1980- och 90-talen skedde en förskjutning av politiken, från att ha varit ett statligt centrerat styre med fokus på kollektivt, statligt, ansvar för medborgarnas välfärd och samhällets utveckling där statliga interventioner syftade till att omfördela ekonomiska och sociala resurser och makt och därmed utjämna sociala klyftor, till individuellt

---

⁵⁰ Junestav 2004 s. 25-26

⁵¹ Junestav 2004 s. 238

⁵² Junestav 2004 s. 239

⁵³ Junestav 2004 s. 240-241

ansvarstagande, decentralisering och marknadslösningar.⁵⁴ Han menar att arbetet omvandlats från att ha varit en rättighet till att bli en skyldighet, och politikens fokus på att förändra och anpassa de arbetslösa och arbetssökande och på så vis öka anställningsbarhet utefter arbetsmarknadens krav och önskemål.⁵⁵ I sammanhang där fokus läggs på individens arbetslöshet eller arbetssökande behandlar Dahlstedt även begreppet ”bidragsberoende”. Han menar att detta uttryck som har en neutral laddning i Sverige, egentligen jämnställer bidragstagande med ett sjukdomstillstånd, i likhet med alkoholberoende eller drogberoende. Vilket insinuerar att bidragstagande gör människan oduglig att kontrollera sin kropp och själ. I motsats associeras lönearbete (människors beroende av arbete för sitt leverne) till aktivitet och oberoende.

Dahlstedt fokuserar i *Aktiveringens politik* på svensk politik mellan 1990 och 2000 och de omvandlingar som sker, med utgångspunkt i idéer och problemskrivningar vilka kretsar kring ”aktiveringens politik”, politik som syftar till att skapa aktiva, ansvarstagande demokratiska medborgare.⁵⁶ Dahlstedt hävdar att samtliga av våra sfärer och perioder i livet präglas av aktiverande tekniker; skolan, lönearbete (arbetsmarknaden handlar allt mer om jobbaktivering och sökaktivitet), fritiden (frivilligarbete bör ersätta eller komplettera statligt finansierade välfärdstjänster), i nyttjandet av välfärdstjänster, aktivt åldrande, politiska områden (egenmakt, förankring, deltagande demokrati).⁵⁷ Han hävdar att det under det senaste decenniet växt fram en idealbild av en aktiv medborgare, vilket utmynnar i att individens autonomi och valfrihet i förhållande till statligt styre värderas högt i motsats till passivitet och beroende av statligt stöd.⁵⁸ Förändringen i synsättet på arbete är en del av förändring i organisering av välfärd i en större kontext, inte bara i Sverige. I detta tillskrivs arbetslösa individer allt större ansvar för aktivering. Detta exemplifieras med storstadspolitiken, där fokus under det senaste decenniet legat på att få förortsbefolkningar att omvandla sin vanmakt, sitt beroende och passivitet till resterande samhällets anställningsbara entreprenörskap.⁵⁹ Johansson och Hornemann Møller menar

---

⁵⁴ Dahlstedt 2009 s. 32

⁵⁵ Dahlstedt 2009 s. 34

⁵⁶ Dahlstedt 2009

⁵⁷ Dahlstedt 2009 s.10

⁵⁸ Dahlstedt 2009 s. 11

⁵⁹ Dahlstedt 2009 s. 63-66

också att arbetslinjens kärna; alla som kan arbeta ska ha möjlighet att arbeta, har utvidgats. De betonar uttryck i lagändringar och regelsystem där ekonomiska incitament används för att få grupper in i arbete eller personer att stanna kvar längre i arbetslivet, ofta genom minskad eller helt förlorad ersättning. Den striktare politiken som främst vänder sig till långtidsarbetslösa och arbetslösa socialbidragstagare återspeglas i andra europeiska välfärdsstater, där ansvar och skyldigheter i allt större utsträckning tillskrivs de arbetslösa individerna.⁶⁰

Teoretiskt kan ”arbetslinjen” sägas utgöra en ”programmatisk övertygelse”, ett komplex av idéer som rör ett avgränsat politikområde eller problem. En ”programmatisk övertygelse” ligger mellan ideologier och partipolitiska frågor och är vidare tydligt kopplad till praktisk politik och sammankopplad med mål och medel. Den breda politiska uppslutningen kring ”arbetslinjen” som politisk- ekonomisk idé har enligt avhandlingens antagande haft betydelse för vilka förslag och reformer som varit möjliga respektive mindre möjliga att driva igenom.⁶¹

Junestavs slutsatser kretsar kring antagandet att arbetslinjen är en politisk idé vars etablering bland politiker oavsett ideologi är stark, och att det i princip varit omöjligt att driva politiska förslag som utmanar dessa idéer. Arbetslinjens etablering går i linje med världssystemteoretiska perspektiv där kapital ackumulation alltid prioriteras i systemet. Den teoretiska utgångspunkten ger ett nytt perspektiv på arbetslinjen, och dess betydelse inte minst inom statliga inkluderingsinsatser. Min studie av arbetslinjen är utformad utifrån detta perspektiv i kombination med kritiska vithetsstudier, och är därmed ett bidrag både ur två huvudsakliga aspekter; det belyser frågan ur ett makroperspektiv samtidigt som paralleller till en rasistisk struktur dras och därmed arbetslinjens universalitet granskas.

---

⁶⁰ Johansson, Hornemann Møller 2009 s.11-12

⁶¹ Junestav 2004 s. 232

4. Svensk inkludering av romer

Min granskning av strategin för romsk inkludering avser två dokument, regeringens skrivelse 2011/12:56 och Länsstyrelsens rapport för år 2012 avseende ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032”. Redogörelsen för analysen är indelad i fem huvudkategorier; statliga åtgärder, arbetets värde i strategin, arbetstillfällen för romer, positiv självframställning och romsk delaktighet. För att tydligt redogöra för analysen används ett flertal citat från de båda dokumenten, vissa citat återkommer under mer än en kategori då de betonar eller påvisar flera viktiga poänger. Under kategorin ”Statliga åtgärder” finns sex underrubriker vilka motsvarar uppdelningen i regeringens skrivelse och är således inte min konstruktion. Dessa är följande; utbildning, arbete, bostad, hälsa och social omsorg och trygghet, kultur och språk samt organisation. Respektive åtgärder inom varje område har granskats i följande studie.

I analysen betonas framställningen av romer och samhället med utgångspunkt i Van Dijks teorier om hur en rasistisk diskurs tar sig uttryck. Fokus i granskningen har legat på regeringens åtgärder samt vilka slags arbetstillfällen de statliga resurserna ger upphov till och hur dessa omskrivs beroende på vem arbetet riktar sig till. Dessutom har jag sett till värdet som arbete tillskrivs och hur de statliga resurserna fördelats.

4.1 Statliga åtgärder

Regeringens strategi för romsk inkludering grundar sig på regeringsuppdraget Delegationen för romska frågor arbete vilket pågick mellan 2006 och 2010. Syftet med delegationen var att pådriva arbetet med att förbättra romers situation i Sverige, och det första steget var att genomföra en nationell utredning av romers situation för att utifrån det lämna förslag på hur romers livsvillkor ska kunna förbättras.⁶² Den SOU som innehåller delegationens resultat innehåller bland annat kapitel som behandlar romers rätt till delaktighet och inflytande, utbildning, arbete, bostad, hälsa och social välfärd, språk, kultur och följaktligen även en presentation av romska livsvillkor i Sverige inom samtliga områden och även vissa historiska aspekter av dem. Dessutom har regeringen 2011 mottagit rapporter från Diskrimineringsombudsmannen; ”Romers rättigheter”, från

---

⁶² SOU 2010:55 ”Romers rätt”

Forum för levande historia rapporten ”Romers kulturella och språkliga rättigheter” och mellan 2008 och 2010 genomförde Statens folkhälsoinstitut rapporten ”Hur mår Sveriges nationella minoriteter?” där romer i egenskap av nationell minoritet inkluderas. Utöver statliga rapporter finns det forskare, NGOs och skribenter som kontinuerligt publicerar material om den romska befolkningens situation i både Sverige och övriga Europa. Trots dessa rapporter är regeringens utgångspunkt i strategin följande:

Trots Delegationen för romska frågor omfattande arbete är kunskapen om romers situation fortfarande begränsad (...) ⁶³

I sin skrivelse 2011/12:56 har regeringen utifrån sex samhällsområden; utbildning, arbete, bostad, hälsa och social omsorg och trygghet, kultur och språk samt organisation formulerat åtgärder. I skrivelsen uttrycks kontinuerligt att kunskapen om romers livssituation är bristande och av den anledningen genomsyras åtgärderna i strategin främst av kunskapsinhämtning i olika former för med det som underlag utforma mer konkreta åtgärder. Kunskapsinhämtning är således det mest centrala i regeringens formulerade åtgärder inom samtliga samhällsområden, och de aktörer som anses vara bäst lämpade för att genomföra dessa är, beroende på samhällsområde, olika berörda myndigheter och institutioner, exempelvis Boverket, Social styrelsen och Statens folkhälsoinstitut.

För att snabbare komma tillrätta med en del av de specifika problem som berör många romer bedömer regeringen att det finns behov av särskilda åtgärder som i första hand handlar om ökad kunskap om romers situation och insatser som kan bidra till att öka tilliten.⁶⁴

Skolverket, Arbetsförmedlingen och SKL har uppdrag kopplade till satsningen. Bland de statliga åtgärderna i pilotverksamheten ingår utbildning av brobyggare, att pröva användningen av hälsokommunikatörer och ökad

---

⁶³ Regeringens skrivelse 2011/12:56 s. 14

⁶⁴ Regeringens skrivelse 2011 s. 59

kunskap om stöd till romska barn i skolan. En nulägesbeskrivning ska göras av situationen för romer i pilotkommunerna.⁶⁵

Som ett första steg för att bygga upp ett nationellt uppföljningssystem ska Länsstyrelsen ta fram ett underlag i dialog med Statens skolverk, Boverket, Statens folkhälsoinstitut, Socialstyrelsen, Diskrimineringsombudsmannen, Statistiska centralbyrån och Datainspektionen.⁶⁶

Regeringen har den 8 november 2012 uppdragit åt Länsstyrelsen i Stockholms län att i samverkan med Boverket, Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut tillsammans med romska sakkunniga, göra en nulägesbeskrivning av situationen för romer i de fem pilotkommunerna. Nulägesbeskrivningen kommer att ge förutsättningar att följa utvecklingen över tid. Redovisning görs i samband med Länsstyrelsens årliga rapport, 15 april 2014.⁶⁷

Nulägesbeskrivning och granskning av romers livssituation är ett genomgående tema inom alla de olika samhällsområden, nedan följer en redogörelse av regeringens åtgärder inom respektive samhällsdomän.

4.1.1 Utbildning

Regeringens åtgärder inom samhällsdomänen utbildning består både av konkreta åtgärder riktade specifikt till den romska befolkningen och *befintliga* åtgärder som riktar sig till hela befolkningen. Dessa ska koncentreras till de fem pilotkommunerna och huvudsyftet är att öka kunskapen om romska elevers situation i skolan där, att utveckla arbetet för att ge dem det stöd de behöver för att sedan sprida erfarenheterna till andra kommuner.⁶⁸ Åtgärderna cirkulerar kring ett behov av att öka kunskapen om romska elevers skolsituation och både Skolverket och Skolinspektionen har fått uppdrag av

---

⁶⁵ Länsstyrelsens rapport för år 2012 avseende ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032” s. 6

⁶⁶ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 6

⁶⁷ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 10

⁶⁸ Regeringens skrivelse 2011 s. 32

regeringen i syfte att genomföra en nulägesbeskrivning. Som nedanstående citat påvisar finns dessutom en önskan hos regeringen om att långsiktigt, systematiskt och kontinuerligt inhämta information om romska elevers utveckling i skolan, och således ingår i uppdragen att ta fram metoder för detta.

Som tidigare angetts saknas ofta i kommunerna en heltäckande bild av romska barns och ungas utbildningsnivå och utbildningssituation. Ett mer systematiskt och kontinuerligt kunskapsinhämtande krävs därför för att få en bättre bild av situationen och romska elevers behov i syfte att identifiera vilka åtgärder som behöver vidtas. Detta behövs också för att kontinuerligt kunna mäta utvecklingen i förhållande till målet för svensk barn- och ungdomsutbildning.⁶⁹

Flera av uppdragen med granskande karaktär bygger på redan konstaterade faktorer. Uppdrag delas alltså ut för att granska tidigare fastslagna fenomen och förhållanden, exempelvis nedanstående citat:

Vuxna som studerar på grundläggande nivå har många gånger svårt att återbetala sina studielån. Regeringen har därför i direktiven till den ovan nämnda utredningen angett att utredaren ska kartlägga och analysera den ekonomiska situationen för dessa studerande. Regeringen har även angivit att utredaren ska analysera hur det nuvarande studiemedelssystemet fungerar för studerande på grundläggande nivå och vid behov föreslå förändringar. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 2 april 2013.⁷⁰

Behovet av att inhämta mer kunskap om romers livssituation uttrycks på fler sätt i skrivelsen, förutom den direkta beskrivningen som är den dominerande, fokuserar vissa åtgärder på granskning av institutioner.

När det gäller utbildningssituationen i grundskolan anser regeringen att det finns behov av att granska hur skolorna i enlighet med styrdokumentet

---

⁶⁹ Regeringens skrivelse 2011 s. 34-35

⁷⁰ Regeringens skrivelse 2011 s. 43

anpassar undervisningen och vilka former av stöd som erbjuds romska elever.⁷¹

I skrivelsen betonas ett antal befintliga faktorer i samhället som omfattar hela befolkningen och som följaktligen även ska omfatta romer, bland annat kommunernas och skolornas befintliga ansvar och den reviderande läroplanen (2011). Även skollagen lyfts fram som ett verktyg för att främja och skydda alla elevers skolgång och rättigheter då även de romska barnens. Vidare lyfts flertalet relaterade regeringsuppdrag fram, bland annat regeringens uppdrag till Skolverket att stärka skolans arbete med värdegrundsfrågor och arbetet mot diskriminering, för vilket regeringen avsatt totalt 40 miljoner kronor. Vidare beskrivs Skolinspektionens uppdrag (formulerad i regleringsbrevet för 2011) att granska hur huvudmännen informerar om rätten till och erbjuder modersmålsundervisning i minoritetsspråken i enlighet med de bestämmelser som finns.

De mer konkreta åtgärderna består av uppdrag till Skolverket att upphandla utbildning för att utbilda brobyggare inom förskola och grundskola i pilotkommunerna, att ytterligare informera skolhuvudmän och rektorer om nationella minoriteter och deras rättigheter samt främja utveckling och produktion av böcker och andra lärverktyg på romani chib för barn, unga och vuxna. Vidare ska ett utbildningsmaterial för grundskolenivå om de nationella minoriteterna utarbetas för att beskriva och belysa romers historia, kultur, språk m.m. I denna åtgärd finns dock ingen specifik verkställande aktör och i samma stycke omskrivs i regeringens skrivelse Sametingets webbplats om nationella minoriteter. Eftersom den syftar till att sprida kunskap om de nationella minoriteterna och minoriteternas rättigheter dels till grupperna själva, dels till beslutsfattare och tjänstemän samt allmänheten, betonas att information kan hämtas där.⁷²

4.1.2 Arbete

Kommunerna i pilotverksamheten bör medverka till att bättre beskriva situationen för romer idag vad avser arbetslöshet och sysselsättning.

Beskrivningen bör göras i samråd med romer. Denna beskrivning bör också

---

⁷¹ Regeringens skrivelse 2011 s. 35

⁷² Regeringens skrivelse 2011 s. 39

ligga till grund för hur en regelbunden uppföljning av utvecklingen på nationell nivå fram till 2032 kan se ut.⁷³

Regeringens åtgärder inom området arbete fördelas mellan arbetsförmedlingen och pilotkommunerna i syfte att förbättra romers situation på arbetsmarknaden. Stor vikt läggs på samverkan mellan de båda aktörerna. Även inom detta område finns det fokus på den bristande kunskapen om romers livssituation, och önskan om en mer systematisk metod för kartläggning uttrycks. Inom ramen för samverkan med pilotkommunerna ska arbetsförmedlingen sprida information om dess verksamhet hos målgruppen samt se till att romska individer på förmedlingen får den hjälp de behöver. Pilotkommunernas generella uppdrag uppmärksammas genomgående inom området för arbete och färre konkreta, specifika förslag formuleras jämfört med åtgärder för utbildningsområdet.

Regeringen har i avsnitt 4.12 aviserat att ett antal kommuner kommer att involveras i en pilotverksamhet där ett helhetsgrepp ska tas om romers situation. I detta bör ingå att bedriva ett systematiskt arbete för att stödja romers etablering på arbetsmarknaden i samråd med romer. Det kan t.ex. handla om att ge stöd till den enskilda individen i form av s.k. brobyggare.⁷⁴

Inom åtgärderna för arbete adresseras inte diskriminering av romer på arbetsmarknaden utan insatserna riktar sig huvudsakligen till den missgynnade gruppen.

Problemformuleringen utesluter följaktligen majoritetssamhället som en bidragande faktor till romers utsatthet på arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingens övergripande uppdrag att bryta och förebygga långtidsarbetslöshet och de resurser som regeringen tilldelat dem omnämns även i strategin. Vidare betonas befintliga institutioners och kommuners ansvar att mer medvetet uppmärksamma romers situation och eventuella behov av särskilda insatser. Ytterligare en uttalad åtgärd som får stort utrymme är uppmaningen till kommuner att söka ekonomiska medel för romers inkludering från Europeiska socialfonden.⁷⁵ Vilket kan tolkas som ett försök från regeringen sida att minska den ekonomiska bördan, samtidigt som det kommunicerar en föreställning om ”den romska frågan” som tillfällig, extern och främst projektbaserad.

---

⁷³ Regeringens skrivelse 2011 s. 45

⁷⁴ Regeringens skrivelse 2011 s. 47

⁷⁵ Regeringens skrivelse 2011 s. 46-48

4.1.3 Bostad

Bostad är det samhällsområde där diskriminering är den mest centrala faktorn och således är Diskrimineringsombudsmannen (DO) i åtgärderna för bostadsområdet den mest centrala aktören. Bostadsfrågan är den enda där regeringen uttrycker att det finns tillräckligt med underlag för att kunna diskutera konkreta åtgärder. I skrivelsen är åtgärderna mot diskriminering på bostadsmarknaden främst att utveckla den påbörjade dialog som finns mellan DO och andra berörda aktörer. Vidare uttrycks en mer generell strävan efter en bostadsmarknad där konkurrens råder och bostäderna har hög kvalitet som en viktig faktor för romers möjlighet till bostäder. Detta kan betraktas som ett uttryck för det rådande kapitalistiska systemets prioritering av kapitalackumulation. I realiteten gynnas sällan redan utsatta grupper av ökad konkurrens eftersom marknaden främst gynnar redan kapitalstarka individer.

Även andra relevanta aktörer såsom Sveriges Kommuner och Landsting bör bjudas in att delta i dialogen, liksom romska företrädare. Dialogen bör fokusera på att finna praktiska modeller och lösningar för att motverka diskriminering på bostadsmarknaden och för att romer ska få bättre tillgång till varaktiga bostäder.⁷⁶

4.1.4 Hälsa, social omsorg och trygghet

För att åstadkomma en förändring av romers livsvillkor måste såväl kommuner och landsting som myndigheter aktivt leva upp till det ansvar de redan har. Här är det avgörande att romer själva också finns med och tar en aktiv del. För att snabbare komma tillrätta med en del av de specifika problem som berör många romer bedömer regeringen att det finns behov av särskilda åtgärder som i första hand handlar om ökad kunskap om romers situation och insatser som kan bidra till att öka tilliten⁷⁷

Åtgärderna för hälsa och social omsorg består främst av tre områden; genomförandet av ett antal undersökningar bland annat av Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutet, det

---

⁷⁶ Regeringens skrivelse 2011 s. 52

⁷⁷ Regeringens skrivelse 2011 s. 59

befintliga ansvaret hos landsting och kommuner samt pilotkommunernas genomförande av mer konkreta åtgärder som exempelvis utbildande av personal inom socialstyrelsen. Åtgärderna inom detta område präglas även av kunskapsbrist om romska livsvillkor. Studierna som ska genomföras ska fokusera på romska kvinnors livssituation och hälsa, samt frågor som är centrala för jämställdheten mellan romska kvinnor och män. Vidare uttrycks ett behov av fördjupad kunskap om synen på barnäktenskap, bortgifte, homosexualitet, prostitution och människohandel.⁷⁸ Inom detta område påtalas inga insatser för att motverka diskriminering, de former av diskriminering som omnämns adresseras inte i åtgärderna. Ett tydligt exempel på detta finns i följande citat:

Det finns enligt Länsstyrelsen i Stockholms län en romsk kvinnojour och en romsk tjejjour som ger stöd till romska kvinnor från hela landet. Delegationen anger att det har förekommit att romska kvinnor avvisats från vanliga kvinnojouurer på grund av sin etniska tillhörighet. Länsstyrelsen i Stockholms län anger i sitt remissvar att dessa kvinnojouurer, som också arbetar förebyggande, fyller en viktig funktion för de kvinnor som inte vill eller kan ta kontakt med andra kvinnojouurer. Folkhälsoinstitutet har för 2011–2012 beviljat ekonomiskt stöd till olika organisationer för att arbeta med insatser som stödjer de nationella minoriteternas eget arbete för jämställdhet, kvinnofrid och samverkan. Därutöver har Folkhälsoinstitutet bl.a. givit ekonomiskt stöd till Länsstyrelsen i Stockholms län för en nationell resurs i frågor som rör romska kvinnor som är utsatta för våld i en nära relation.⁷⁹

Det faktum att romska kvinnor avfärdats av kvinnojouurer på grund av sin etnicitet åtgärdas genom att ge stöd till minoritetsgrupper att arbeta med jämställdhetsfrågor inom gruppen och begreppet diskriminering nämns inte. Frånvaron av det gäller även för insatsen som ska rikta sig till personal inom socialstyrelsen och insatser som syftar till att öka tilliten mellan dem och romer. Ytterligare en konkret åtgärd är användandet av hälsokommunikatörer med romsk språk- och kulturkompetens, dessa konkreta

---

⁷⁸ Regeringens skrivelse 2011 s. 59 - 61

⁷⁹ Regeringens skrivelse 2011 s. 60

åtgärder förväntas genomföras inom ramen för pilotkommunerna där de statliga resurserna uppgår till 700 000 kr per år.⁸⁰

4.1.5 Kultur och språk

Den enda uttalade åtgärden inom kultur och språk är ett uppdrag till Institutet för språk och folkminnen som under 2012 ska sprida kunskap och goda exempel angående språkvårdande insatser och revitaliseringsinsatser för romani chib bland romer, åtgärden riktar sig alltså enbart till målgruppen och inte det övriga samhället. Vidare omnämns pilotkommunernas uppdrag där även insatser om främjande av romani chib bör ingå. Den tidigare nämnda rapporten från Forum för levande historia med förslag om hur romers kultur och språk kan få en starkare ställning än i dag ska beredas vidare inom Regeringskansliet innan andra insatser påbörjas.⁸¹

4.1.6 Organisation

Åtgärderna inom detta område är begränsade till att uppmana utvecklandet av en diskussion om hur romers engagemang i civilsamhället kan utvecklas, dessutom redogörs för olika former av stöd som riktas både specifikt till romer, nationella minoriteter samt den generella allmänheten (exempelvis Ungdomsstyrelsen). Inte heller inom detta samhällsområde nämns diskriminering som en hindrade faktor.

Romska och icke-romska organisationer bör bjudas in till ett gemensamt möte för att diskutera möjligheter att utveckla romers engagemang i det civila samhällets organisationer.⁸²

---

⁸⁰ Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende anslagen 7:1 och 7:2, Villkor anslag 7:2 ap.2 *Åtgärder för den nationella minoriteten romer*

⁸¹ Regeringens skrivelse 2011 s. 69

⁸² Regeringens skrivelse 2011 s. 76

4.2 Arbetets värde i strategin

För att alla ska ha samma möjligheter att påverka sin vardag och forma sina liv måste alla kvinnor och män ges möjlighet att träda in på arbetsmarknaden. Detta är inte bara centralt ur ett rättviseperspektiv, utan också för ett effektivt användande av samhällets resurser. Regeringen menar också att arbete skapar förutsättningar för social delaktighet genom att det ger inkomst, tillträde till sociala trygghetssystem och social gemenskap. En politik för ökad sysselsättning och minskad arbetslöshet är därför det bästa sättet, enligt regeringen, att främja social delaktighet och motverka fattigdom.⁸³

Området ”arbete” är ett av de mest omfattande i regeringens skrivelse efter utbildning, det omnämns konsekvent i uppräknningar som det andra området (utbildning alltid det första). Arbete tillskrivs ett högt värde i strategin och utifrån hur det beskrivs framgår det att arbete betraktas som en nyckelfaktor för inkludering, med en självklar positiv inverkan.

Att utforma inkluderingsarbete utifrån arbetslinjen uppfattas som självklart i svensk politik och behöver därför sällan legitimeras. Dock åberopas de mänskliga rättigheterna i regeringens skrivelse för att understryka vikten och värdet av arbete. Som citatet ovan påvisar betraktas arbete både som en förutsättning för ekonomisk försörjning och även som det viktigaste villkoret för social gemenskap och generell delaktighet i samhället.

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har uttalat att rätten till arbete är avgörande för att förverkliga andra mänskliga rättigheter och utgör en integrerad och omistlig del av människans värdighet.⁸⁴

---

⁸³ Regeringens skrivelse 2011 s. 45

⁸⁴ Regeringens skrivelse 2011 s. 44

4.3 Arbetstillfällena för romer

Enligt Van Dijk är ett av den rasistiska diskursens särdrag att de etniska minoriteter som diskursen handlar om själva saknar tillgång och inflytande över den. Vidare karaktäriseras den av riktning. De etniska minoriteterna ignoreras och betraktas endast som potentiella mottagare. Ytterligare exempel på detta är hur ”vita” personer citeras och refereras till som *objektiva* i betydligt större utsträckning än icke-vita och upplevelser av rasism och diskriminering betraktas som subjektiva och mindre representativa för det generella samhället.⁸⁵ En generalisering byggs således hellre på en vit persons upplevelse eller uppfattning, och i kontexter där en diskriminerad minoritet ska inkluderas genomsyras också det av en rasistisk diskurs och de personer som direkt berörs tilldelas betydligt mindre utrymme än övriga, ofta högt utbildade vita personer. Följande avsnitt redogör för de arbeten i strategin som riktar sig till romer utifrån ett perspektiv av rasistiska diskurser. Vems röst som har mest legitimitet i strategin belyser nedanstående citat;

Romer upplever att det finns en strukturell diskriminering på arbetsmarknaden. En viktig del är därför att öka tilliten hos romerna, att det är möjligt att få ett arbete. (...) Det finns en känsla att romerna har något svårare att få fäste på bostadsmarknaden. (...) och att det är enligt romsk utsago mycket lätt att bli vräkt som rom.⁸⁶

Romers faktiska upplevelser av diskriminering beskrivs som en subjektiv och mindre trovärdig syn på samhället. Ett stycke längre ner beskrivs DO:s syn på bostadsmarknaden för romer som ett stort och komplext problem samt att deras möjlighet att välja bostad är begränsade vilket snarare konstateras som ett faktum än.

Som redogörs för tidigare betraktas inträde på arbetsmarknaden i regeringens inkluderingsstrategi vara en nyckelfaktor för generell delaktighet i samhället. Därför följer nedan en kortare granskning av de arbetstillfällena som riktar sig till strategins målgrupp. Vissa åtgärder och insatser i strategin bygger, uttalat, på att det finns en

---

⁸⁵ Van Dijk Teun A ”Elitdiskurser och institutionell rasism” Red: Kamali Masoud, de los Reyes Paulina *Bortom Vi och dom* SOU 2005:41 s. 123-126

⁸⁶ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 23-24

individ med romsk språklig- och kulturellkompetens, i Länsstyrelsens rapport för 2012 framställs dessa insatser som det främsta sättet som arbetet genomförs i kommunerna.⁸⁷

Brobyggare i detta uppdrag är kvinnor och män med romsk språk- och kulturkompetens som ska fungera som länk mellan romska familjer och institutionerna förskola och skola. Brobyggare kan även stödja barn och elever i förskola, förskoleklass och grundskola.⁸⁸

De tjänster där denna kompetens efterfrågas är uteslutande som ”brobyggare” inom olika institutioner; arbetsförmedling, skola, sjukvård. Arbetsförmedlingen har enligt Länsstyrelsens rapport anställt fem stycken brobyggare,⁸⁹ en i varje pilotkommun, deras resurser inom ramen för strategin uppgår till 700 000 kr.⁹⁰ Dessa åtgärder omskrivs som viktiga nyckelfaktorer i strategin, dock förväntas de genomföras inom ramen för pilotkommunerna och tillskrivs inga statliga resurser. Vidare är formerna av just de tjänster som riktas till romer av tillfällig och deltids karaktär trots att de tillskrivs omfattande ansvarsområden och är den huvudsakliga metoden i strategin som i praktiken bidrar till att förbättra relationen och kommunikationen mellan den romska befolkningen och samhällets institutioner.

I Luleå kommun är en brobyggare är anställd inom Arbetsmarknadsförvaltningen och där deltagit i projektets allmänna arbete, inte i skolorna. Brobyggaren har även uppdrag att utbilda kommunens anställda i romsk kultur och historia. (...) I Linköping finns tre brobyggare. En brobyggare är stationerad på en skola i låg- och mellanstadiet, tre dagar/vecka för att stödja romska elever och som kontakt mellan skola och föräldrar. En brobyggare arbetar på en högstadieskola en heldag samt två halvdagar/vecka och arbetar även i en ungdomsgrupp tillsammans med fältsekreterare, fritidsgårdspersonal och polis.⁹¹

---

⁸⁷ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 18

⁸⁸ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 18

⁸⁹ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 22

⁹⁰ Regleringsbrev 2013, 7:2 ap.2

⁹¹ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 19

Någon rekommendation har Länsstyrelsen inte i denna fråga men hoppas att fler myndigheter väljer att anställa romsk kultur- och språkkompetens som stöd i uppdragen med strategins förverkligande.⁹²

4.4 Positiv självframställning

En bärande faktor i en rasistisk diskurs är positiv självframställning, vilket innebär att positiva egenskaper förstärks hos ”de egna/vi:et” och att negativa egenskaper tillskrivs och förstärks hos ”de andra”. I positiv självframställning förekommer ofta förnekande eller förmildrande av rasism. Detta kan ta sig flera uttryck, exempelvis val av ämne, metaforer, ansvarsbefriande dementier och val av bilder. Ett typiskt exempel från svensk media är illustrationer till artiklar som beskriver romer i positiva ordalag eller behandlar romers utsatthet. Dessa illustrationer är ofta i form av irrelevanta bilder på en färgstark kjol, musik och/eller dans, i förhållande till artikelns innehåll.⁹³ Positiv självframställning kräver en motpart som kontrasterar mot detta, i följande avsnitt granskas sådana tendenser i regeringens strategi för romsk inkludering.

Satsningen under 2011–2014 för att stärka skolans värdegrund och öka kunskapen om kränkningar hos skolans personal ska leda till ökad trygghet för samtliga elever. Det pågående arbetet mot mobbning riktar sig till varje enskild elev och omfattar således även romska elever.⁹⁴

Genomgående i strategin betonas och understryks olika uppdrag och initiativ som regeringen gjort utöver strategin, men som ändå är relevanta inom de berörda samhällssfärerna. Det stora utrymme som ges för detta i strategin förmedlar att regeringen bedriver ett omfattande arbete i dessa frågor, och därmed är att betrakta som en institution fri från rasism där de snarare är en stor kraft i anti-rasistiskt arbete.

Föreställningen om romer som inkapabla tar sig i olika uttryck i strategin. Den uteslutande metoden för delaktighet i strategin är samråd, en metod som kan innebära många saker dock finns ingen specificering eller beskrivning av det, men att samråd inte har fungerat på ett tillfredsställande sätt tas upp i Länsstyrelsen rapport;

---

⁹² Länsstyrelsens rapport 2012 s. 32

⁹³ Van Dijk 2005 s. 126

⁹⁴ Regeringens skrivelse 2011 s. 29-43

Romerna förutsätts samverka på nationell, regional och lokal nivå på det offentliga villkor. Makten ligger därmed fortfarande hos det offentliga att skapa formerna för inflytande, som kanske inte alltid fungerar för målgruppen. För att romer ska kunna möta upp det offentliga förväntningar på att delta i samråd behövs även stärkande aktiviteter riktade till romer. Länsstyrelsen rekommenderar därför regeringen att avsätta resurser för detta ändamål inom ramen för strategin.⁹⁵

Det finns en risk att direktiven om delaktighet och inflytande får en negativ effekt då resurser inte tillsätts för att stärka målgruppens kapacitet att kunna delta på lika villkor.⁹⁶

Vidare finns en beskrivning från Luleå kommun, av romers sätt att fatta beslut;

Romer organiserar sig annorlunda än samhället i övrigt med en hög grad av direktdemokrati och man använder andra metoder än de traditionella med föreningar, stadgar och protokollförda möten. Således riskerar dessa ”spontana vardagsrumsmöten” att diskvalificeras och tappa sin legitimitet. Samhällets metoder för delaktighet upplevs främmande från romskt håll och planerade insatser tar längre tid än man önskar från målgruppen. Man upplever det svårt att förstå, från romskt håll, att det tar så lång tid. Tiden mellan en idé och handling är mycket kortare bland romer enligt utsago.⁹⁷

Liksom tidigare exempel på romers beslutsfattande vittnar nedanstående citat om en föreställning av samhället som en motsats till romer. Det finns ingen definition eller uttalad idé om vem eller vad samhället består av, det karaktäriseras endast av homogenitet och att inte vara som eller till för romer. Problemet formuleras som att romer har svårt med den kulturella och samhällsliga förståelsen, då är utgångspunkten dels att samhället är oföränderligt beroende på vilka som befinner sig i det samt att samhället inte behöver förändras endast de (romer) som inte anpassar sig till det.

---

⁹⁵ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 17

⁹⁶ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 17

⁹⁷ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 16

Kommunen uppfattar att många romer i Linköping har låg utbildningsnivå, höga ohälsotal, hög grad av arbetslöshet samt svårt med den språkliga och samhälleliga och kulturella förståelsen.⁹⁸

I strategin är fokus på majoritetssamhället och diskriminerande strukturer mycket begränsat, det nämns men inga åtgärder eller ”riktade” insatser rekommenderas till detta område. Regeringen rekommenderas i Länsstyrelsens rapport att ”se över möjligheten till riktade insatser för att motverka diskriminering mot romer”⁹⁹. En formulering som kontrasterar mot övriga rekommendationer avseende styrka och konkretisering.

En erfarenhet är att även om det har hänt mycket i romafrågorna under de senaste åren kvarstår stora problem. Det handlar inte främst om romer, utan snarare om samhällets (o)kunskap, ovillighet att fullt ta ansvar för frågor som i mångt och mycket bottnar i den strukturella socio-ekonomiska diskriminering som romer utsatts för. Valhänthet och rädsla präglar ofta tjänstemäns kontakter med romska familjer. Vid myndighetsutövning och andra formaliserade ärenden (hälsokontroller m.m.) är man t.ex. okunniga om hur man kan ta kontakt med familjer, trots att dessa varit fast bosatta på orten sedan länge. Kommuner och andra aktörer har sällan tillräckliga kunskaper eller beredskap att möta frågor om romer eller av romer.¹⁰⁰

Detta är ett av ytterst få exempel på omnämnande av strukturella problem, dock framstår tanken även i ovanstående stycke på att romer skulle kunna anställas som tjänstemän avlägsen, dessa insatser handlar främst *om* romer och riktar sig *till* tjänstemän. Trots allt är detta viktigt och betonar kärnan i problemet med romers utsatthet, dessvärre framträder det strukturella perspektivet inte i den övriga formuleringen av strategin.

---

⁹⁸ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 9

⁹⁹Länsstyrelsens rapport 2012 s. 1

¹⁰⁰ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 7-8

I Helsingborg har man försökt förmå romska kvinnor att ingå i styrgruppen.¹⁰¹

Innebörden i ordet *förmå* förutsätter två parter; en som övertygar den andra som sätter sig emot, i det här fallet finns även en tydlig maktstruktur inbakad där de som arbetar med frågan, uttalat, är icke-romer och är den aktör som har kunskap om hur detta bör utformas och är ”god” och välmenande. Även detta citat påvisar en föreställning om romer som inkapabla och som en motsats till det övriga samhället.

Avsikten med projekten är att förhindra språkdöd och lära den vuxna generationen vikten av att överföra språken till barn och ungdomar.¹⁰²

Ovanstående citat signalerar främst två saker; romers inkapacitet samt förnekandet av majoritetssamhällets roll i detta. Detta förenklar problemet med språkdöd och begränsar det till att endast bero på att vuxna romer saknar förståelse för vikten av modersmål, vilket de som ska lära dem motsatsen uppenbarligen gör. Denna problemformulering bortser även från majoritetssamhällets roll i förtryck av personer tillhörande den romska minoriteten och de effekter som rasism har.

4.5 Romsk delaktighet

Romsk delaktighet och romskt inflytande är ett centralt och ständigt återkommande tema i regeringens skrivelse om strategin för romsk inkludering, inom samtliga samhällsområden. Som tidigare nämns är etniska minoriteters bristande inflytande i diskursen som rör dem själva en av essenserna i en rasistisk diskurs och därför är metoden för att implementera detta viktig att granska i strategin. De metoder som refereras till för att genomföra romsk delaktighet i strategin är främst samråd, och i mindre utsträckning används begreppet medverkan. I all diskussion och utredning av samråd utesluts eller omnämns inga andra alternativ. Samråd framstår därmed som den enda möjliga metoden för delaktighet, starkare typer av inflytande utelämnas och beaktas inte. Vad som ryms i dessa begrepp är avgörande för hur delaktighet utformas,

---

¹⁰¹ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 14

¹⁰² Länsstyrelsens rapport 2012 s. 27

eftersom romsk inkludering är det övergripande syftet kan det antas att det även är avgörande för den övergripande måluppfyllelsen. Begreppet samråd och andra uttryck för kommunikativ samverkan med målgruppen, exempelvis romska företrädare, återkommer dock ospecificerade och externt laddade. Nämda sist i en uppräkningslista eller som en kort avslutande mening i ett stycke.

Den dialog som Diskrimineringsombudsmannen påbörjat med representanter för allmännyttiga och privata hyresvärdar och bostadsrättsorganisationer bör fortsätta. Även andra relevanta aktörer bör bjudas in att delta i dialogen, liksom romska företrädare.¹⁰³

Det romska inflytandet framstår i strategin som något externt vilket myndigheter och andra som ska genomföra strategin kan rådfråga vid behov, huruvida konkreta möjligheter att besluta i frågor som rör dem ryms i begreppet samråd är osagt. Detta tar sig även i uttryck i de former av arbeten som tillskrivs romer i strategin, som nämns tidigare är det tjänster som brobyggare, positioner som har lite inflytande över de större strukturerna och främst riktar sig till romers relationer och förtroende till myndigheter. Den oavlönade karaktären av romska samråd uppmärksammas i Länsstyrelsens rapport;

I uppdragen har man, eller kommer att ha, romsk samverkan eller dialog med romska sakkunniga, men det förutsätter att det finns någon att samverka med. Romerna förväntas delta men utan riktade resurser. Länsstyrelsen delar här det romska forumets slutsats att det måste finnas resurser så att romerna kan bidra till lösningarna.¹⁰⁴

Förslag att villkora respektive myndighet att anställa romer i uppdraget lyfts fram av Länsstyrelsen, dock följs förslaget av att uttala en icke-rekommendation, vidare genomsyras även detta av den tidigare påtalade externa laddningen, det är inte romer som ska förverkliga strategin de ska stödja de som genomför den;

---

¹⁰³ Regeringens skrivelse 2011 s. 52

¹⁰⁴ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 31-32

Någon rekommendation har Länsstyrelsen inte i denna fråga men hoppas att fler myndigheter väljer att anställa romsk kultur- och språkkompetens som stöd i uppdragen med strategins förverkligande ¹⁰⁵

Utrymmet som tillskrivs romsk delaktighet är betydligt mindre än övriga aktörers vilket bidrar till uppfattningen om romsk delaktighet som en bonus, utgångspunkten är en förgivettagen exkludering därför är detta någonting extra som ger strategin större legitimitet, dock står och faller den inte med romsk delaktighet.

Pilotverksamheten är organiserad som ett projekt med styrgrupp med representanter från stadsledningskontoret, stadsdelsförvaltningar, relevanta facknämnder och kommunala bolag. Romska rådet har två representanter i styrgruppen.¹⁰⁶

För att komplettera det nationella samrådet och de lokala/kommunala samråden har Länsstyrelsen i Stockholms län skapat ett romskt forum för pilotverksamheten. Deltagarna i forumet rekryteras via de lokala samråden/kontakterna och syftar till att engagerade romer i pilotkommunerna ska kunna byta erfarenheter, skapa nya kontakter och eventuellt hitta samarbete mellan kommunerna. Forumet fungerar även som dialogpartner till Länsstyrelsen kring romskt deltagarperspektiv i pilotkommunerna.¹⁰⁷

De romska representanterna som närvarar på dessa möten (liksom samrådsmöten) är oavlönade till skillnad från de representanter från Länsstyrelsen, detta belyser dels den ojämna maktstrukturen mellan deltagarna i ett sådant möte. De som är avlönade har större inflytande över frågan i praktiken samt betydligt större möjligheter att närvara än individer som förväntas delta på ideell basis och dessutom utifrån det offentliga villkor. Samtidigt är dessa möten och liknande former av dialog avgörande för Länsstyrelsen, och andra aktörers, legitimitet. Dessutom är de en nyckelfaktor i genomförandet av de uppdrag som de tilldelats.

---

¹⁰⁵ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 32

¹⁰⁶ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 3

¹⁰⁷ Länsstyrelsens rapport 2012 s. 30

4.6 Slutsatser

Den första slutsats som dragits av denna granskning och som omfattar hela strategin, är att den huvudsakligen består av informationsinhämtande åtgärder. Att kunskapen om romers livssituation är bristfällig upprepas inom samtliga samhällsområden, med ett undantag; situationen på bostadsmarknaden. De åtgärder som formulerats för bostadsområdet består dock av att DO uppmanas utveckla den befintliga dialog som påbörjats med berörda aktörer. Denna förväntas utmynna i förslag på lösningsmodeller som motverkar diskriminering på bostadsmarknaden. Ytterligare en aspekt av detta är utvecklandet av ett system för att kontinuerligt kunna inhämta information om den romska befolkningen och deras utveckling, vilket signalerar om föreställningen om att den romska befolkningen i framtiden kommer behöva undersökas ytterligare. Strategins fokus på informations- och kunskapsinhämtning utmynnar dessutom oundvikligen i ett större antal arbetstillfällen för tjänstemän, utredare och forskare som i regel tillhör den välmeriterade delen av befolkningen, vilket i sin tur är de som tillhör normen och därmed de som systemet gynnar och är anpassat efter. I relation till både den svenska och europeiska historien av övergrepp och registrering av minoritetsbefolkningar finns en stor problematik i att utveckla system för detta samtidigt som dessa former av inkluderingsarbete främst utmynnar i arbetstillfällen för en redan privilegierad del av befolkningen och mindre förändring för målgruppen. Regeringens strategi erbjuder få verktyg för att adressera diskriminering och rasism, vilket är en upprepad och kontinuerligt fastslagen anledning till att romer som grupp har sämre förutsättningar än andra inom samtliga samhällsdomäner. Det här utmynnar i att strategin framstår som en satsning som syftar till att upprepa tidigare genomförd forskning, inte minst i de fall då granskande uppdrag förväntas undersöka redan konstaterade fenomen.

Den andra slutsatsen som kan konstateras i granskningen är att redan befintliga insatser och samhällliga institutioner får omfattande utrymme i skrivelsens strategi. Detta gör att strategin dels framstår som betydligt mer omfattande än vad den är samtidigt underbygger det en positiv framställning av regeringen. Den positiva självframställningen i strategin tar fokus bort från rasismens strukturella karaktär och roten till problemen i samhället tillskrivs främst den missgynnade gruppen. Att framhäva de befintliga instanserna överskuggar också problemets strukturella karaktär, att man i skrivelsen hänvisar till Sametingets webbplats ifråga om behov av att upplysa om de nationella minoriteterna i skolan illustrerar förnekandet av det strukturella

förtrycket av romer och även ovilja att satsa vidare resurser på diskrimineringen av den romska befolkningen i Sverige. Dessutom betonar det föreställningen om att problem med diskriminering gäller de missgynnade grupperna, inte majoritetssamhället, vilket tydligt exemplifieras i frågan om romska kvinnojourer där diskriminering direkt påtalas men sedan inte adresseras i åtgärderna. Att romska kvinnor blir avvisade från majoritetssamhällets kvinnojourer förväntas åtgärdas genom att ge bidrag till specifika jourer för romska kvinnor, att detta är en fråga om direkt diskriminering på etnisk grund adresserar inte i skrivelsen. Vidare bidrar den oproportionerligt stora arbetsbördan som tillskrivs pilotkommunerna utifrån regeringens resursfördelning, den positiva självframställning som präglar skrivelsen. Majoriteten av de åtgärder som finns i strategin som inte endast innebär informationsinhämtning tillskrivs pilotkommunerna, vilka dessutom förväntas genomföra nulägesbeskrivningar. I skrivelsen framgår dock inte omfattningen av de resurser som regeringen avsatt för pilotkommunerna, i avsaknad av den informationen framstår strategin i skrivelsen som rimlig och omfattande. Det regeringen förväntar sig är att pilotkommunerna med 700 000 kr per år ska åtgärda samtliga samhällsområden och bygga upp en fungerande struktur som kan implementeras i andra kommuner. Majoriteten av övriga resurser går till åtgärder som består av informationsinhämtning och tilldelas myndigheter och statliga instanser.

Den tredje slutsatsen adresserar arbete och dess värde i strategin.

Samhällsområdet arbete har tilldelats stort utrymme och tillskrivs ett högt värde i strategin. Dels yttrar det sig i beskrivningar av romers utsatthet vilka kontinuerligt formuleras i termer av arbetslöshet, och dels i att arbete genomgående används som ett självklart positivt och onyanserat begrepp och betraktas som ett hinder för deltagande i samhället generellt. Oavsett vad för slags arbete en person får finns föreställningen om att det har en positiv effekt för övriga livssfärer. De arbeten som uttryckligen riktar sig till romer i strategin innebär mindre inflytande över strukturer och beslut jämfört med de uppdrag som ges till flertalet myndigheter, vars resultat ska användas som underlag för det fortsatta arbetet. De romska tjänsterna som efterfrågas framställs som något *extra* och *utöver* det vanliga och tilldelas inga statliga resurser, vilket även tar sig uttryck i formen för dessa tjänster; deltid och/eller tidsbegränsade. Regeringens strategi vittnar om vad för slags arbeten och var någonstans samhället "vill ha" romer; med andra romer och utan större makt eller inflytande. Arbetsförmedlingen, som är en av få statliga instanser som har anställt romer, har fem stycken romska brobyggare i hela Sverige, vilket ges stor uppmärksamhet i Länsstyrelsens rapport. Strategin utmynnar i ett stort antal arbetstillfällen som inte omnämns eller omtalas kräva romsk språklig och kulturell

kompetens, till skillnad från andra tjänster som uttryckligen kräver någon med sådan kompetens. Således kan huvuddelen av de arbetstillfällen som strategin ger upphov till betraktas som inaktuella för personer tillhörande målgruppen, vilket dessutom visar sig i kontinuerliga påpekanden till de instanser som tilldelats uppdrag att samråda med målgruppen under arbetets gång. I regeringens skrivelse finns inga krav på anställningar av romer inom myndigheter för genomförandet av strategin, vilket Länsstyrelsen uppmärksammar i sin rapport men uttryckligen avstår från att rekommendera.

Den fjärde slutsatsen behandlar bristen på reella metoder för faktisk romsk delaktighet i arbetet med strategin. Detta yttrar sig i uppräkningslistor om vilka institutioner som bör vara delaktiga där romer uteslutande nämns sist, och kontinuerligt som en sista, tillagd mening i långa stycken. Vidare saknas specifikation av vad samråd innebär och därmed utelämnas strategier för inkludering av romer. Samhällets generella exklusion av romer genomsyrar även den statliga inkluderingsstrategin. Det framgår dessutom att anställning av romer i stor utsträckning inte betraktas som ett alternativ och strategin för inkludering av målgruppen begränsas till den ospecificerade formen samråd. Eftersom strategins övergripande målsättning är att öka romsk inkludering i samhället är den bristfälliga romska delaktigheten i strategins alla led oroande för det fortsatta arbetet. Vad detta påvisar är hur djupt rotade föreställningarna om romer är i majoritetssamhället, hur normbrytande denna minoritetsbefolkning är.

Den femte slutsatsen som dragits av denna granskning utifrån teorier om vithetsprivilegier är det styrande samhällets aningslöshet om den överordnade positionering som en del av befolkningen befinner sig i. Inkluderingsdiskursen som präglar den ovan granskade strategin placerar med nödvändighet människor i periferin, det är en strategi som serveras åt en målgrupp utan deras deltagande i eller inflytande över utformandet av den. Den reproducerar föreställningen om den romska befolkningen som inkapabel, ovetande och som det främmande elementet i samhället. Inom ramen för det rådande världssystemet påvisas här hur centrum puttats ut ”de andra” i periferin, inte nödvändigtvis avsiktligt, men det är en avgörande faktor för existensen av centrum och inkludering. Både ur resursmässig aspekt och för den kollektiva identiteten krävs en periferi, inkluderingsstrategin följer således systemets logik.

5. Vita privilegier i romsk inkludering

5.1 Diskussion utifrån vithetsperspektiv och världssystemteori

Denna studie har illustrerat och undersökt samband och relationer mellan privilegier, inkludering, arbetslinjen, värdet av arbete och strukturell rasism i regeringens ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032”. Koncentrationen på arbete i studien har bidragit till att belysa en mångfald av maktstrukturer i samhället som i vissa fall, med utgångspunkt i världssystemteorin, kan upplevas som motsägelsefulla krafter som ändå samverkar. Arbetslinjen som politisk princip präglas vid första anblick av den universalistiska idén om att alla som vill och kan ska ha möjlighet att arbeta. Således utger sig anhängare av arbetslinjen för att sträva efter att jämna ut ojämlikheter i samhället genom att se till att alla har ett arbete. Det förväntas leda till att alla inkluderas i välfärdssystem och förhindrar människor att hamna i fattigdom eller misär. Vad som bortses från i vurmande för arbete som en inkluderande strategi är dels andra viktiga faktorer som har en inkluderande effekt och dels de negativa effekter som avlönat arbete kan innebära. Eftersom arbete inte problematiseras i strategin överskuggas de skillnader som finns *mellan* olika avlönade arbeten, en anställning kan ha varierande effekt beroende på formen av arbete och på individens övriga livssituation. Ojämlikheter och orättvisor i samhället som bottnar i rasism, sexism och andra samhällseliga normer är utbredda på arbetsmarknaden där dessa krafter spelar en avgörande roll för om och vilka slags arbeten som är tillgängliga för en individ. Följaktligen cementeras rådande struktur som innebär att kapitalstarka individer även har större möjlighet att påverka samhällsfärer generellt och även utnyttja de instanser som finns och påverka sitt eget liv. Genom att inte ta hänsyn till de rådande strukturerna och inte anta ett normkritiskt perspektiv reproducerar arbetslinjen stigmatisering av arbetslösa, vilka exkluderas både från välfärdssystemet och från den kollektiva identiteten. Vidare bidrar begreppet och språket kring inkludering till att bortse från diskriminerande faktorer i problemformuleringen och placerar roten till problemen på den drabbade gruppen. Komplexiteten och problematiken med begreppen innanförskap/inkludering adresseras inte i strategin. Eftersom problemen förväntas lösas inom ramarna för de rådande maktstrukturerna utan vidare analys av dessa, genomsyras inkluderingsstrategin och dess organisation av strukturerna i lika stor utsträckning som det övriga samhället.

Utifrån världssystemteoretiska perspektiv kan arbetslinjen betraktas som både ett verktyg och uttryck för systemets vilja att ackumulera kapital, alltså upprätthålla den ekonomiska tillväxten i Sverige. För att upprätthålla kapitalackumulation och det kapitalistiska systemet krävs centrum och periferier. Detta upprätthålls, legitimeras och reproduceras genom bland annat rasistiska krafter. Tanken om att alla ska få ett välavlönat jobb och att ekonomisk tillväxt i slutänden ska gynna alla är en falsk och motsägelsefull föreställning därför att en fysisk ändlig värld inte tillåter oändlig ekonomisk tillväxt. Eftersom jordens resurser är begränsade finns inte utrymme för allas individuella ekonomiska tillväxt, förtjänsten tillfaller en liten grupp redan kapitalstarka aktörer. Ackumulation av kapital förutsätter ojämn fördelning av makt och resurser.

I slutsatserna av analysen betonas strategins upphov till arbetstillfällen inom myndigheter och forskning. Inom dessa områden sker rekrytering utifrån en föreställning om universalistiska krav och villkor. Som redogörs för i kapitel två "Världssystemet och vithet" präglas universalistiska idéer av bland annat normer om vithet, därför utesluts en stor del av befolkningen från dessa inflytelserika positioner, inklusive målgruppen som insatsen riktar sig till. Meritokrati rättfärdigar och legitimerar uteslutning och upprätthållande av maktstrukturer. Inom inkluderingsarbete och anti-rasistiskt arbete utmynnar detta i att de som arbetar avlönat med frågan tillhör den styrande, inflytelserika delen av befolkningen och de som tillhör den missgynnade gruppen förväntas arbeta oavlönat och på de styrandes villkor. Detta gynnas och fortgår eftersom det är vad som belönas i det rådande kapitalistiska världssystemet.

Utifrån denna studie dras slutsatsen att det finns ett behov av att vända uppmärksamheten inom det statliga anti-rasistiska arbetet *från* de som missgynnas av denna struktur *till* de processer och privilegier som förutsätter konstruktionen av inklusion. Det finns ett behov för problematisering av överordnade sociala positioner i samhället och hur dessa vilar på förutsättningen av underordnade positioner. Det finns ett behov att lätta på aningslösheten hos den privilegierade delen av befolkningen om deras plats och roll i det orättvisa systemet, och vad privilegier vilar på.

Referenser

Statliga dokument

- Länsstyrelsens rapport för år 2012 avseende *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032*
- Regeringens skrivelse 2011/12:56 *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*
- Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende anslagen 7:1 och 7:2, Villkor anslag 7:2 ap.2 ”Åtgärder för den nationella minoriteten romer”
- SOU 2010:55 ”*Romers rätt*”
- Socialförsäkringsutredningen *Vad är arbetslinjen? Samtal om socialförsäkring nr 4*, Stockholm 2005

Litteratur

- Bergström Göran, Boréus Kristina *Textens mening och makt* Studentlitteratur 2000
- Dahlstedt Magnus *Aktiveringens politik - demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium* Liber 2009
- Frankenberg Ruth *The social construction of whiteness- white women, race matters* University of Minnesota 1993
- Johansson Håkan, Hornemann Møller Iver. ”Vad menar vi med aktivering?”
Red: Johansson Håkan, Hornemann Møller Iver *Aktivering-
arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring* Liber 2009

- Junestav Malin *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930-2001*, Doktorsavhandling ekonomisk historia, ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS 2004

- Levitas Ruth *The Inclusive society? Social exclusion and new labour* Palgrave Macmillan 2005

- Mattsson Katarina "Diskrimineringens andra ansikte- svenskhet och det vita västerländska" Red: Kamali Masoud, de los Reyes Paulina *Bortom Vi och dom* SOU 2005:41

- Pulido Laura, Rethinking environmental racism: white privilege and urban development in southern California *Annals of the association of american geographers*, 90 (1), 2000 p. 12-40
- Van Dijk Teun A "Elitdiskurser och institutionell rasism" Red: Kamali Masoud, de los Reyes Paulina *Bortom Vi och dom* SOU 2005:41

- Wallerstein Immanuel *Världsystemanalysen- en introduktion* Tankekraft, Stockholm 2005

- Wallerstein Immanuel "The ecology and the economy: what is rational?" Editors Hornborg A, McNeill J.R, Martinez-Alier J *Rethinking environmental history* 2007

- Young Iris Marion *Inclusion and democracy*, Oxford University Press, Oxford, 2000

